

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Majandusarvestuse instituut

Finantsarvestuse õppetool

Erle Uus

**VALITSEV MÕJUVÕIM JA SELLE MÄÄRAMISE ALUSEKS
OLEVAD KONTSEPTSIOONID**

Magistritöö

Juhendaja: professor Lehte Alver

Tallinn 2015

SISUKORD

ABSTRAKT	3
LÜHENDITE LOETELU.....	4
SISSEJUHATUS	5
1. VALITSEVA MÕJUVÕIMU DEFINITSIOON JA TÕLGENDUSED.....	8
1.1 Definiitsioon Eesti seadustes	9
1.2. Definiitsioon rahvusvahelistes standardites, direktiivides.....	13
1.3. Valitseva mõjuvõimu määramine IFRS lisa B järgi	18
1.4. Definiitsioonid arenenud riikide seadustes	26
1.4.1. Definiitsioon USA seadustikus	26
1.4.2. Definiitsioon Saksamaa seadustikus	29
1.4.3. Definiitsioon Suurbritannia seadustikus	30
1.5. Järeldused.....	32
2. VALITSEVA MÕJUVÕIMU RAKENDAMINE	35
2.1. Rakendamine seadustes	35
2.2. Rakendamine rahvusvahelistes standardites, direktiivides.....	42
KOKKUVÕTE.....	48
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	52
SUMMARY	56

ABSTRAKT

Magistritöö eesmärk on analüüsida termini *control* ehk valitseva mõjuvõimu defineerimist ja tõlgendusi seadustes ning standardites. Lisaks uuritakse, kuidas on terminit rakendatud.

Magistritöö uurimisobjekt on konsolideeritud aruanded ja nende koostamise alused. Keskendutakse Eesti, Saksamaa, USA ja Suurbritannia seadustele. Analüüsitakse ka rahvusvahelisi finantsaruandlusestandardeid ja Euroopa Liidu raamatupidamisdirektiive.

Valitseva mõjuvõimu definitsioon varieerub seadustes ja standardites. Kõige põhjalikumalt on terminit käsitletud standardi IFRS 10 lisas B, mis annab üksikasjaliku lähenemise valitseva mõjuvõimu kindlakstegemiseks. Eestis on kontsern defineeritud raamatupidamise seaduses, RTJ 11, äriseadustikus ja konkurentsiseaduses.

Võtmesõnad: valitsev mõjuvõim, konsolideerimine, kontsern, IFRS

LÜHENDITE LOETELU

ARB – *Accounting Research Bulletin*

ASC – *Accounting Standards Codification (USA)*

FASB – *Financial Accounting Standards Board (USA)*

FRS – *Financial Reporting Standard (Suurbritannia)*

GAAP – *Generally Accepted Accounting Principles*

HGB – *Saksamaa Äriseadustik*

IAS – *International Accounting Standards*

IASB – *International Accounting Standards Board*

IASC – *International Accounting Standards Committee*

IFRS – *International Financial Reporting Standards*

RTJ – *Raamatupidamise Toimkonna Juhend*

SEC – *U.S. Securities and Exchange Commission*

SFAS – *Statement of Financial Accounting Standard (USA)*

USA – *Ameerika Ühendriigid*

SISSEJUHATUS

Konsolideeritud aastaaruannete eesmärk on anda informatsiooni olemasolevatele ja potentsiaalsetele uutele investeerijatele. Selle alusel saavad investorid analüüsida kontserni rahakäivet, kasumit jne. Seetõttu on oluline mõista, millised on konsolideeritud aruannete koostamise põhimõtted.

Globaliseerivas ühiskonnas muutuvad ettevõtted aina rahvusvahelisemaks ja ettevõtete omanike ring laieneb. Konsolideeritud aruannete koostamise vajadus suureneb. Samas on konsolideerimise alused riiklikes seadustes ja rahvusvahelistes standardite erinevad. Seetõttu on oluline mõista kuidas toimub konsolideerimine Sellest tulenevalt on valitseva mõjuvõimu defineerimine ja selle rakendamise alused ühiskonnas aktuaalne teema.

Rahvusvahelistes finantsaruandlusstandardites käsitleti konsolideerimist esmakordselt 1976. aastal standardis IAS 3, see tähendab, et konsolideerimisküsimused olid juba tollal olulisel kohal.

Magistritöö eesmärk on analüüsida termini *control* olemust ja tekkepõhjust. Magistritöös uuritakse valitseva mõjuvõimu defineerimist ja tõlgendamist seadustes ja standardites. Lisaks uuritakse, kuidas on teoreetilist baasi riiklikes seaduses ja rahvusvahelistes standardites rakendatud.

Magistritöö uurimisobjekt on konsolideeritud aruanded ja nende koostamise alused. Analüüsimise all on Eesti, Saksamaa, USA ja Suurbritannia seadustikud, lisaks sellele ka rahvusvahelisi finantsaruandlusestandardid ning Euroopa Liidu raamatupidamisdirektiivid.

Esimeses peatükis keskendutakse valitseva mõjuvõimu definitsioonile ja tõlgendustele. Uuritakse, kuidas on valitsev mõjuvõim defineeritud.

Esimeses jaotises käsitletakse Eesti seadusandlikke akte. Kontsern on defineeritud raamatupidamise seaduses, RTJ 11, äriseadustikus ja konkurentsiseaduses. Sealjuures on igal pool valitseva mõjuvõimu defineeritud erinevalt. Juhendis RTJ 11 on kontsern defineeritud

kasutades nõu ringi, st. tütarettevõtte on ettevõtte, mille tegevust kontrollib emaettevõtte. Emaettevõtte on ettevõtte, millel on üks või enam tütarettevõtet. Konkurentsiseaduse kohaselt on valitsev mõjuvõim kui ettevõttel on õigus otseselt mõjutada teise ettevõtte juhtorganite koosseisu ning kasutada teise ettevõtte vara.

Teises jaotises analüüsitakse mõiste kasutamist rahvusvahelistes finantsaruandlustandardites ja Euroopa Liidu direktiivides. Standard IFRS 10 võtab valitseva mõjuvõimu defineerimisel kasutusele uue termini *power* ehk võim.

Täpsemalt analüüsitakse standardi IFRS 10 lisas B toodud *control* ja *power* definitsioone. Standardi rakendamisejuhise annab väga täpse kirjelduse ja juhised, kuidas kindlaks teha, kas ettevõttes on valitseva mõjuvõimu saavutanud. Euroopa Parlamendi uues direktiivis, mis hakkab Eestis kehtima alates 2016. aastast, on kontsern samuti defineeritud läbi emaettevõtte ja tütarettevõtet.

Esimese peatüki kolmandas jaotises analüüsitakse Saksamaa, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide seadusandlikes aktides toodud definitsioone ja tõlgendusi.

Definitsiooni analüüsid on vajalik mõista, kuidas tuleb termineid defineerida, millised on definitsioonile esitatud nõuded. Definitsioonile üldine nõue on, et ei tohi esineda ringdefineerimist. See tähendab, et ei tohi defineerida iseenda kaudu. Definitsioon peab olema selge ning ei tohi esineda mitmemõttelisust, definitsioon peab olema adekvaatne. Magistritöös analüüsitakse, kas esitatud nõuded on täidetud.

Teises peatükis on analüüsitud valitseva mõjuvõimu rakendamist. Esimeses jaotises on analüüsitud seadusandlike akte. Euroopas on konsolideerimine suhteliselt uus lähenemine. Saksamaa oli üks esimesi riike, mis nõudis konsolideerimist. Samas ei olnud see kohustuslik enne 1965. aasta seadusemuudatusi. Saksamaa seadusandlus nõudis enne Euroopa Liidu Seitsemenda direktiivi rakendamist kõikide seotud ettevõtete konsolideerimist. Sealjuures oli seotud ettevõtte määratud läbi valitseva mõjuvõimu. Suurbritannia seadustes oli tütarettevõtte defineeritud, kuigi kõiki tütarettevõtteid ei pidanud konsolideerima. Ameerika Ühendriikides on oluline nii valitsev mõjuvõim kui ka oodatav tuleviku kasu. Nagu näha, on seadustes konsolideerimisalused erinevad. Magistritöö autor analüüsib ka termini valitseva mõjuvõimu arengut Eesti seadustes ja Raamatupidamise Toimkonna juhendites.

Teises jaotises analüüsitakse rahvusvahelisi finantsaruandlustandardeid ja direktiive. Euroopas Liidus käsitles konsolideerimist esimesena Seitsemes direktiiv, mis jõustus 1983. aastal. Rahvusvahelistes standardites käsitles konsolideerimist esimesena IAS 3.

Valitseva mõjuvõimu analüüsimisel tuleb tähelepanu pöörata ka rahvusvaheliste standardite tõlgetele. Standardite koostaja on termini *control* all mõelnud valitsevat mõjuvõimu, aga eesti keelne tõlge Euroopa Liidu ametlikes teadaannetes on kontroll. Standardi IFRS 10 kasutusel võetud *power* on samas dokumendis tõlgitud kui mõjuvõim. Samas on selle termini all mõeldud siiski võimu, mis tuleneb õigusest.

Magistritöö baseerub erialakirjandusel ja teaduslikel materjalidel.

1. VALITSEVA MÕJUVÕIMU DEFINITSIOON JA TÕLGENDUSED

Valitseva mõjuvõimu ehk *control* definitsioone leiab paljudest seadustest ja standarditest. Mõistega defineeritakse kontserni moodustamist, millistel alustel jaotatakse ettevõtted ema- ja tütarettevõteteks. Seetõttu on oluline mõista ka kontserni, ema- ja tütarettevõtete definitsioone, kuna mõnel juhul on valitsev mõjuvõim defineeritud nende kaudu. Valitseva mõjuvõimu defineerides lähtutakse osaliselt hääleõigusest, osaliselt omab tähtsust ka tulu saamine ja võimalus kasutada varaobjekte.

Küsimus, kas üks ettevõtte peaks olema konsolideeritud teise ettevõttesse, on keeruline. Investoritele on see oluline, sest konsolideerides kajastab aruanne ettevõtete kõiki varaobjekte, kohustisi, tulusid ja kulusid, nii nagu oleks tegemist ühe ettevõttega. Raamatupidamises määrab valitseva mõjuvõimu definitsioon konsolideerimise ulatuse. Valitseva mõjuvõimu definitsioon peab oleme sõnastatud nii, et konsolideeritud aruanded kajastaksid võimalikult täpselt kontserni tulemusi ja rahakäivet.

Konsolideerimise raamistik erineb rahvusvahelisel tasandil. Selleks, et mõista, millised ettevõtted on aruannetesse lisatud, tuleb mõista mille alusel on ettevõtted kontserniks defineeritud. Standardites ja seadustes on valitseva mõjuvõimu defineerimiseks veel ruumi, kuna seda on defineeritud erinevalt, mõnedel juhtudel ka ühe standardikomplekti ulatuses (Nobes, 2014b). Valitseva mõjuvõimu üks ja ühtne definitsioon on vajalik selguse huvides, mis omakorda annaks finantsaruannete tarbijatele täpsema tausta ja kindluse. Samal ajal saavad lisakasu ka aruannete koostajad, kuna kaovad keerulised nõuded (Point of view, 2013). Aruannete tarbijad võidaksid, kuna oleks selge, mille alusel on ettevõtted konsolideeritud, olenemata sellest, milliste standardite alusel aruannet koostatakse.

Käesolevas peatükis analüüsitakse termineid Eesti seadustes, rahvusvahelistes standardites ja ka teiste riikide seadustes.

Definitsiooni analüüsid on vajalik mõista, kuidas toimub defineerimine, millised nõuded on definitsioonile esitatud. T. Leppmann (1987) on need nõuded sõnastanud järgmiselt:

1. Definitsioon peab olema adekvaatne.
2. Definitsioon ei tohi sisaldada ringi, so. iseenese kaudu defineerimist. Taoline ring ei pruugi esile tulla ühes konkreetse definitsioonis. Sagedamini avastama ta, jälgides kogu esitatavat mõistete alamsüsteemi.
3. Definitsioon ei tohi sisaldada teineteisest tuletavaid omadusi.
4. Definitsioon peab olema selge, ta ei tohi sisaldada mitmemõttelisust aga metafoorilisi väljendusi.

Tähelepanu peab pöörama ka eestikeelsetele tõlgetele. Valitsev mõjuvõim on ingliskeelsetest rahvusvahelistest standarditest tõlgitud eesti keelde erinevalt. Euroopa Liidu poolt välja antud standardi IFRS 10 ametlikus tõlkes on *control* eesti keelde tõlgitud kui kontroll ja *power* kui mõjuvõim. Kuna tõlked ei ole kooskõlas standardis toodud mõtetega, on käesoleva magistritöö autor edaspidi kasutatud termini *control* eesti keelse tõlkena valitsev mõjuvõim ja *power* tõlkena võim.

1.1 Definitsioon Eesti seadustes

Kontsern on Eestis defineeritud raamatupidamise seaduses, äriseadustikus, konkurentsiseaduses ja RTJ 11-s. Sealjuures on valitseva mõjuvõimu defineeritud erinevalt.

Raamatupidamise seaduse §-s 27 on valitsev mõjuvõim defineeritud läbi konsolideerimise grupi.

Seadus sätestab, et emaettevõtja on konsolideeriv üksus, kellel on valitsev mõjuvõim teise raamatupidamiskohustuslase üle. Sealjuures võib valitsev mõjuvõim tuleneda järgmistest asjaoludest:

- 1) suurem kui 50%-line osalus konsolideeritava üksuse hääleõiguses;
- 2) seadusest või lepingust tulenev otsene või kaudne õigus asutajaõigusi teostades või üldkoosoleku otsusega nimetada või tagasi kutsuda enamikku tegevjuhtkonnast või kõrgema juhtorgani liikmetest.

Tütarettevõtjat on defineeritud kui konsolideeritavat üksust, kelle üle on teisel raamatupidamiskohustuslasel valitsev mõju. Kokku moodustavad emaettevõtja koos ühe või

mitme tütarettevõtjaga konsolideerimisgrupi. Selline sõnastus on seaduses kehtinud alates 2003. aastast kui jõustus Raamatupidamise seadus.

Seadusest tulenevalt on konsolideerimisgrupi moodustamiseks valitsev mõjuvõim oluline ja vajalik. Selle määramisel ei ole oluline varaobjektide kasutamine või tulu saamine tütarettevõttest, oluline on häälteenamus ning õigus määrata juhatust.

Seaduse kasutatud sõnastus „sealjuures võib valitsev mõjuvõiv tuleneda järgmistest asjaoludest“ viitab selgelt asjaolule, et loetelu ei ole lõplik ja on pigem soovituslikku/informatiivset laadi. Seaduse tarbija ei saa kindlust, kas ja millal on valitsev mõjuvõim saavutatud. Oluliseks saavad siinjuures ettevõtte juhtkonna hinnangud. Sellest lähtuvalt oleks autori arvates seaduse parem sõnastus: „Valitsev mõjuvõim tuleneb vähemalt ühest järgnevast asjaolust.“ Sellisel juhul oleks nimekiri lõplik ja seaduse kasutaja ei peaks andma hinnanguid.

Autori arvates võib seaduses kirjeldatud definitsioon tekitada küsimusi kontserni moodustamisel. Näites olukorras, kus ühel ettevõttel on suurem kui 50% hääleõigus ettevõttes, aga teisel ettevõttel on seadustest või kokkulepetest tulenev õigus tegevjuhtkonda ametisse nimetada või asutajaõigusi teostada. Seadus ei anna sellele probleemile lahendust. See on oluline küsimus ja peaks olema seaduses lahendatud. Autori arvates on sellisel juhul õige, et kontserni moodustab tegelikult valitsevat mõjuvõimu rakendav ettevõtte. Emaettevõtte saab sellisel juhul mõjutada olulisel määral ettevõtte kasumit. Samas leiab autor, et seadusesse peaks olema sisse märgitud, et läbi lepingute valitsevat mõjuvõimu teostav ettevõtte peab omama osalust tütarettevõttes.

Seega on raamatupidamise seaduses valitseva mõjuvõimu definitsioon lai ja ei anna lõplikku omaduste komplekti, millisel juhul on valitsev mõjuvõim saavutatud.

Äriseadustikus on kontsern defineeritud §-s 6. Seaduse kohaselt on emaettevõtja äriühing, mis on teises äriühingus osanik või aktsionär ja omab seal häälteenamust. Ühingat, kus emaettevõtja osaleb, nimetatakse tütarettevõtjaks.

Valitseva mõjuvõimu on mainitud sama paragrahvi lõikes 2, kus on kirjas, et tütarettevõtjaks on ka ühingat, kus emaettevõtja omab selle osaniku või aktsionärina lepingu alusel või ilma selleta valitsevat mõju. Kontserni moodustavad emaettevõtte koos tütarettevõtetega.

Sõnastus on olnud seaduses kasutusel alates selle jõustumisest 1996. aastal. Valitsevat mõjuvõimu seadus ei defineeri. Oluline on märkida, et tütarettevõtja definitsioonis kasutatakse

sõna „ka.“ Sellest võib järeldada, et valitsev mõjuvõim ei tulene häälteenamusest tütarettevõtjas vaid on iseseisev tingimus. Samas jääb selgusetuks, mida valitsev mõjuvõim tähendab.

Äriseadustiku alusel moodustavad kontserni emaettevõtja koos tütarettevõtjatega. Ühe osa tütarettevõtjatest moodustavad äriühingud, milles emaettevõtjal on lihthäälteenamus. Teise osa tütarettevõtjad, mille üle on emaettevõttele valitsev mõjuvõim. Kokkuvõttes võib järeldada, et äriseadustik ei anna adekvaatset definitsiooni kontsernile, toimub kontserni ringdefineerimine ja definitsioonid ei ole lõplikud. Oluline mõiste „valitsev mõjuvõim“ on seaduses defineerimata. Seaduse lugejad ei saa selgust, millistel tingimustel kontserni moodustada. Autori arvamus on, et seaduse koostajad peaksid defineerima kõik olulised mõisted, mida seaduses on kasutatud, seal hulgas valitsev mõjuvõim.

Konkurentsiseaduse §2 lg 4 on valitsev mõjuvõim defineeritud kui võimalus ühe või mitme ettevõtja poolt ühiselt või ühe või mitme füüsilise isiku poolt ühiselt teise ettevõtja aktsiate või osade omamise kaudu, tehingu või põhikirja alusel või muul viisil otseselt või kaudselt mõjutada teist ettevõtjat, mis võib seisneda õiguses:

- 1) oluliselt mõjutada teise ettevõtja juhtorganite koosseisu, hääletamist või otsuseid või
- 2) kasutada või käsutada teise ettevõtja kogu vara või olulist osa sellest.

Seaduses ei ole defineeritud kontserni, tütar- ega emaettevõtjat. Seadus ei seleta lahti, mida tähendab kogu vara kasutamine või käsutamine ehk mis on nende tegevuste erinevus. Õigekeelsussõnaraamatu kohaselt tähendab käsutamine, et ettevõttele on õigus vara müüa, edasi anda jne.

Oluline erinevus konkurentsiseaduse definitsioonis võrreldes teistega on, et valitsevat mõjuvõimu ei defineerita kui häälteenamust. Teine oluline erinevus on, et selle seaduse kohaselt ei ole valitsev mõjuvõim eksklusiivne, mis tähendab, et valitsev mõjuvõim võib tuleneda ühe või mitme ettevõtja poolt ühiselt. Konkurentsiseaduse definitsioon on kõige kõikehõlmavam.

Seadus jätab siiski ruumi tõlgendustele. Kuigi loetelu ettevõtja mõjutamisest loob valitseva mõjuvõimu tingimused, ei ole see lõplik. See tähendab, et võivad tekkida muud olukorrad, kus üks ettevõtja võib teist ettevõtjat otseselt või kaudselt mõjutada. Seaduse täpsemaks muutmiseks oleks oluline sõnastada, mida on seaduse koostajad teise ettevõtja mõjutamise all mõelnud. Näiteks on tarnijal võimalik teist ettevõtjat mõjutada viimasele kaupa või teenust mitte müües või teha seda oluliselt kõrgema kui madalama hinnaga kui konkurentidele. Sellisel juhul on üks ettevõtja teist mõjutanud, aga magistritöö autor ei arva, et sellist mõjutamist on seadus koostaja mõelnud.

Teine oluline küsimus tulenevalt definitsioonist on ettevõtja ühine mõjutamine mitme ettevõtja poolt. Selline olukord võib tekkida, kui näiteks väikeaktsionärid saavad ühiselt otsustada investeeritud ettevõtja üle. Samal ajal saab konsolideerida ainult üks ettevõtja. Kuna seadus ei anna definitsiooni kontsernile, siis on antud seadus seda küsimust ei lahenda.

Autori arvates on konkurentsiseaduse definitsioon parem kui raamatupidamise seaduses toodud, aga sõnastust peab muutma selgemaks ja vähem peaks olema ruumi tõlgendamisel. Konkurentsiseaduse oluline erinevus, et häälteenamus ei ole valitseva mõjuvõimu omamisel üks kriteeriumitest. See annab ettevõtetele vähem ruumi kontserni moodustamiseks. Sellest tulenevalt on emaettevõttel vähem võimalust kontserni tulemuste mõjutamiseks, näiteks paigutades suured võlad tütarettevõttesse, milles ei ole häälteenamust ja mida seetõttu ei peaks konsolideerima.

RTJ 11-s on terminid defineeritud järgnevalt:

kontroll (valitsev mõju) on võime otsustada teise ettevõtte (tütarettevõtte) finants- ja äripoliitika üle. Juhendis on defineeritud emaettevõtte, kui ettevõtte, millel on üks või enam tütarettevõtet. Tütarettevõtte on ettevõtte, mille tegevust kontrollib teine ettevõtte (emaettevõtte). Kontsern on emaettevõtte koos kõigi tema tütarettevõtetega.

Termineid on RTJ-is defineeritud väga laialt ning ei selgita täpsemalt, millised tingimused peavad olema täidetud. Autori arvates jääb arusaamatuks, millise finants- ja äripoliitika üle peab ettevõtte olema suuteline otsustama, et valitsev mõjuvõim oleks saavutatud.

Oluline on RTJ definitsioonis sõnakasutus „võime otsustada.“ Järelikult ei pea ettevõtte tegelikult oma õigusi kasutama ja teise ettevõtte tegevuste üle otsustama, aga tal peab olema see võimalus. Sellest tulenevalt võib tekkida olukord, kui ettevõttel A on võime otsustada teise ettevõtte B finants- ja äripoliitika üle, aga ta ei tee seda. Samas on kolmas osapool C, kes realselt otsustab ettevõtte B poliitika üle. See tekitab küsimuse, millised ettevõtted moodustavad kontserni ja kas ettevõtte A või C peaksid B konsolideerima. RTJ kohaselt moodustavad kontserni ettevõtted A ja C. Samas konkurentsiseaduse kohaselt on valitsev mõjuvõim ettevõttel B, kuna see käsutab ettevõtte B vara.

RTJ 11-s ei ole kontserni definitsioon selge, toimub ringdefineerimine läbi tütar- ja emaettevõtte. Kõiki kolme definitsiooni korraga lugedes ei saa seaduse kasutaja vajalikku selgust.

Seega on näha, et Eesti seadustikud on valitseva mõjuvõimu defineerimisse lähenenud erinevalt. Definitsioonid on laiapõhjalised ja ei anna ettevõtetele kindlustunnet, millal on

valitsev mõjuvõim saavutatud. Palju on jäetud ruumi tõlgendamisele. See tähendab, et ka konsolideeritud aruannete tarbijad peavad jälgima, milline definitsioon on aruannetes kasutusel.

Kuna enamik Eesti ettevõtjaid koostavad raamatupidamist Raamatupidamise Toimkonna Juhendite alusel, siis oleks autori arvates vajalik mõista, mida on seaduse koostaja mõelnud finants- ja äripoliitikate üle. Hetkel jäävad need seaduses selgusetuks.

Analüüsides Eesti seadustikes toodud definitsioone, siis kõige parema selgituse valitsevale mõjuvõimule annavad konkurentsiseadus ja raamatupidamise seadus. Siiski tekitavad mõlemad seadused küsimusi, kas valitsev mõjuvõim on saavutatud, kuna seadus ei anna ammendavat loetelu. Mõlema seaduse puhul on seaduse koostajad kasutanud väljendeid „võib tuleneda“ ja „võib seisneda,“ mis viitab, et seaduste loetelud ei ole lõplikud. Konkurentsiseadus on rohkem *de facto* õigusega kui raamatupidamise seadus. Oluline ei ole häälteenamus, vaid tegelikult tütaretevõtte valitsemine. Samas on see kaudselt seadusesse sisse kirjutatud, kuna enamus hääleõigust omav ettevõtte, muude kokkulepete puudumisel, saab mõjutada tütaretevõtte juhtorganeid ja kasutada kogu vara. Seetõttu on autori arvates mõistlik eelistada konkurentsiseaduse definitsioone.

1.2. Definitsioon rahvusvahelistes standardites, direktiivides

Rahvusvahelistes standardites reguleerivad konsolideerimist nii IFRS kui ka Euroopa Liidu direktiivid.

Esimene rahvusvaheline standard, mis reguleeris konsolideerimist, oli IAS 3 *Consolidated Financial Statements*. Standard võeti vastu 1976. aastal. Antud standardis lubati konsolideerida nii hääleõiguslikust kui valitseva mõjuvõimu seisukohast lähtuvalt (Müller, 2010).

Standardis IAS 3 defineeriti valitsevat mõjuvõimu kui omandit, mille alusel on ettevõttel rohkem kui pool hääleõigusest teises ettevõttes, mis on saadud kas otseselt või kaudselt läbi tütaretevõtete. Selles definitsioonis on selgelt näidatud, et valitsev mõjuvõim ei tulene omandiõigusest vaid on omandiõigus (Nobes, 2014b).

1989. aastal asendati see standardiga IAS 27 *Consolidated Financial Statements and Accounting for Investments in Subsidiaries*. Standardis defineeriti valitsevat mõjuvõimu kui võimet juhtida teise ettevõtte finants- ja äripoliitikaid selliselt, et saada selle tegevusest majanduslikku kasu (Nobes, 2014b). Oluline ei olnud häälteenamus.

Standardis IAS 27 on ka kaks olulist punkti, esiteks võime juhtida ja majandusliku kasu saamine. Nagu RTJ 11 puhul, ei ole IAS 27 jaoks oluline, kas ettevõtte ka tegelikult juhib teise ettevõtte poliitikat. Oluline on võime seda teha. Teine oluline osa definitsioonist on majandusliku kasu saamine. Seega definitsioonist võib järeldada, et kui ettevõtte teisest ettevõttest majanduslikku kasu ei saa, aga juhib finants- ja äripoliitikaid, siis ei oleks valitsev mõjuvõim kehtiv.

2011. aastal andis IASB välja uue standardi IFRS 10 *Consolidated Financial Statements*, mis asendas standardis IAS 27 konsolideeritud aruannete koostamise osa.

IFRS 10 §6 märgitakse, et investoril on valitsev mõjuvõim teise ettevõtte üle, kui tal on võimalus või tal on õigus teise ettevõtte muutuvale kasumile ja ta saab läbi õiguste seda kasumit mõjutada. Emaettevõtte omab valitsevat mõjuvõimu tütarettvõtte üle üksnes siis, kui on täidetud kõik järgmised tingimused (Komisjoni Määrus EÜ nr 1126/2008):

- a) tal on võim investeerimisobjekti üle;
- b) ta on avatud või tal on õigused investeerimisobjektis osalemisest tulenevale muutuvale kasumile; ja
- c) ta saab kasutada oma võimu investeerimisobjekti üle, et mõjutada oma kasumi suurust

Standardis IFRS 10 on valitseva mõjuvõimu eksisteerimiseks esitatud kolm nõuet kumulatiivsed, see tähendab, et kui üks tingimustest ei kehti, siis valitsevat mõjuvõimu ei ole (Insight into IFRS, 2014). Tingimustele ei ole määratud ka hierarhiat, see tähendab, et ükski tingimus ei ole teisest olulisem. Valitsev mõjuvõim on faktilise olemusega ja seetõttu saab ainult üks investor omada valitsevat mõjuvõimu (Insight into IFRS, 2014).

Standard IFRS 10 toob valitseva mõjuvõimu defineerimisel sisse uue mõiste – võim (*power*). IFRS 10 kohaselt on emaettevõttel võim teise ettevõtte üle, kui tal on õigused, mis annavad talle hetkel võimaluse juhtida olulisi tegevusi, mis mõjutavad olulisel määral tütarettvõtte kasumit.

Kuna võim on kasutusel valitseva mõjuvõimu eksisteerimise kahes punktis kolmest, siis on IFRS 10 valitseva mõjuvõimu definitsiooni arusaamiseks oluline mõista ka võimu definitsiooni. IFRS 10 täpsustab, et võim tuleneb õigustest. Mõnikord on seda lihtne hinnata, näiteks juhul, kui võim saadakse otse ja üksnes omakapitaliinstrumentidega. Muudel juhtudel on hindamine keerulisem ja nõuab mitme teguri arvesse võtmist, näiteks kui võim tuleneb ühest või mitmest lepingupõhisest kokkuleppes. Investoril, kellel on hetkel võimalus juhtida olulisi

tegevusi, on võim isegi siis, kui ta ei ole oma õigusi veel kasutanud. Autori hinnangul tekitab selliste õiguste, mida ei ole veel kasutatud, hindamine keeruline. Emaettevõtte peab hindama nii enda kui teiste investorite õiguseid, samas ei pruugi olla emaettevõttel piisavalt informatsiooni, milliseid kokkuleppeid on teised investorid omavahel teinud. Täpsemalt on võimu tekkimise tingimusi analüüsitud magistritöö peatükis 1.3.

IFRS 10 lisas A on defineeritud emaettevõtte kui ettevõtte, millel on valitsev mõjuvõim ühe või enama ettevõtte üle. Seega on siin väga oluline erinevus RTJ 11-ga, kus emaettevõtte on defineeritud läbi tütarettvõtte omamise. Samuti on standardis IFRS 10 defineeritud tütarettvõtte kui ettevõtte, mille üle on teisel ettevõttel valitsev mõjuvõim.

IFRS 10 lisas B on toodud ka rakendusjuhised, kuidas määrata valitseva mõjuvõimu olemasolu. Rakendusjuhised on analüüsitud magistritöö punktis 1.3.

Eelolevast tulenevalt on standardi IFRS 10 definitsioon koos lisades olevate selgituste ja näidetega kõige selgem ettevõtete jaoks. Standard IFRS 10 annab tervikliku mõistete komplekti, mis on valitsev mõjuvõim, milliseid ettevõtteid lugeda emaettevõtteks ja milliseid tütarettvõteteks. Samas võtab IFRS kasutusele uue termini „võim,“ mille sisust on samuti vaja eraldi aru saada.

Rahvusvahelistes standardites on valitseva mõjuvõim defineeritud ka standardis IFRS 3 Äriühendused (*Business combinations*) lisas B. Selle kohaselt loetakse, et valitsev mõjuvõim on üksustel, millel on lepinguliste kokkulepete tulemusena kollektiivne võim juhtida ettevõtte finants- ja tegevuspoliitikat nii, et saada selle tegevusest kasu. Antud standardis on mõjuvõim samuti defineeritud läbi kasu saamise ja võimu (*power*). Nagu IFRS 10 puhul ei ole häälteenamuse oluline.

Euroopa Liidus reguleeris konsolideerimist kaua aega Seitsmes Direktiiv, mis võeti vastu 1983. aastal. See regulatsioon on olnud põhiline konsolideerimist harmoniseeriv instrument Euroopa Liidu tasandil. Direktiiv ei defineeri valitsevat mõjuvõimu, kuid artiklis 1 on kirjeldatud, et ettevõtte peab koostama konsolideeritud aastaaruande ja konsolideeritud tegevusaruande, kui see äriühing (emaettevõtja) (Seitsmes Nõukogu Direktiiv, 1983):

- a) omab teise äriühingut (tütarettvõtjat) häälteenamust; või
- b) omab õigust ametisse määrata või vallandada enamikku teise äriühingu haldus-, juhatus- või järelevalveorgani liikmetest ning on samal ajal selle äriühingu osanik või aktsionär; või

- c) omab õigust avaldada valitsevat mõju äriühingule (tütarettevõtjale), mille osanik või aktsionär ta on, vastavalt selle äriühinguga sõlmitud lepingule või selle äriühingu asutamislepingu või põhikirja sättele; või
- d) on teise äriühingu osanik või aktsionär ja on määranud ametisse haldus-, juhatus- või järelevalveorgani liikmeid või kontrollib vastavalt teiste osanikega sõlmitud kokkuleppele üksinda häälteenamust selles äriühingus.

Lisaks on lubatud konsolideerida, kui emaettevõttel on võimalus või ta tegelikult kohaldab valitsevat mõjuvõimu teise ettevõtte üle.

Direktiivid on poliitilised kompromissid Euroopa Liidu liikmesriikide vahel (International Group Accounting, 2014). Seetõttu on definitsioon keeruline ja pikk ning oli segu Suurbritannias ja Saksamaal kehtivatest kohalikest standarditest (Nobes, 2014b).

Seitsmendas Direktiivis ja standardis IAS 27 toodud definitsioonid on olulises osas sarnased. Tütarettevõtte definitsioon direktiivi artiklis 1 on täpsem kui standardis IAS 27, aga muus olulises osas on kaks juhendit kooskõlas (International Group Accounting, 2014).

Seitsmes Direktiiv on koostatud juhisenä liikmesriikidele ja see sisaldab klausleid, mille vastuvõtmise üle saavad liikmesriigid ise otsustada. International Group Accounting (2014) kohaselt on otsustuskoht liikmesriikidele tütarettevõtte definitsioon. See võib sisaldada valitsevat mõjuvõimu ja ühtset juhtimist, samal ajal ka häälteenamust ning võimu juhatuse häälte üle.

Seega on Seitsmes Direktiiv küll üsna detailne, aga annab liikmesriikidele võimaluse paljude punktide üle ise otsustada, kas neid siseriiklikult rakendada. Seega ei pruugi terminid olla Euroopa Liidu liikmeriikide siseriiklikes juhendites samad.

Direktiivi probleemiks võibki lugeda, kuigi Direktiivi alusdokument on Euroopa Liidu Nõukogus vastu võetud, peab iga konsolideeritud aruannete kasutaja uurima siiski kohalikku seadust, kuidas direktiiv on rakendatud, sest konsolideeritud ettevõtete ring võib olla erinev.

2013. aastal võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu uue Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivi 2013/34/EL (edaspidi uus direktiiv), millega Seitsmes direktiiv kaotas kehtivuse.

Uues direktiivis sätestab konsolideerimise nõuet artikkel 22, kus märgitakse, et konsolideeritud aruanne tuleb koostada kui ettevõtjal (emaettevõtjal):

- a) on teises ettevõtjas (tütarettevõtjas) aktsionäride või osanike häälteenamust; b) on õigus ametisse määrata või ametist vabastada enamust teise ettevõtja (tütarettevõtja) haldus-,

juht- või järelevalveorgani liikmetest ning ta on samal ajal ise kõnealuse ettevõtja aktsionär või osanik;

c) on õigus teostada valitsevat mõju ettevõtja (tütarettevõtja) üle, mille aktsionär või osanik ta on, vastavalt kõnealuse ettevõtjaga sõlmitud lepingu või ettevõtja põhikirja või asutamislepingu sättele.

Oluline on märkida, et uues direktiivis on artiklis 22 eraldi välja toodud, et liikmesriik ei pea ette nägema, et emaettevõtja peab olema oma tütarettevõtja osanik või aktsionär. Selgusetuks jääb, mida antud punktiga on soovitud öelda, sest kõik konsolideerimise tingimused näevad ette osalust tütarettevõttes.

Artikkel 22 jätkab, et sätte kohaldamist ei nõuta neilt liikmesriikidelt, kelle seadustega ei ole ette nähtud selliseid lepinguid või sätteid, või

d) juhul kui emaettevõtja on mõne ettevõtja aktsionär või osanik ning:

i) kõnealuse ettevõtja (tütarettevõtja) haldus-, juht- või järelevalveorgani liikmete enamus, on ametisse määratud üksnes tema hääleõiguste kasutamise tulemusena, või

ii) ta omab häälteenamust tütarettevõtjat läbi teiste aktsionäride või osanikega sõlmitud kokkulepete.

Lisaks peab konsolideeritud aruande koostama ka juhul kui emaettevõtja võib teostada või teostab tegelikult teise ettevõtja (tütarettevõtja) suhtes valitsevat mõju või kui emaettevõtja ja tütarettevõtja on emaettevõtja ühtse juhtimise all.

Emaettevõtja on defineeritud artiklis 2 kui ettevõtja, kes kontrollib üht või mitut tütarettevõtjat.

Direktiivi sissejuhatuse §23 sõnastab, et emaettevõtja kontrollitavaid ettevõtjaid tuleks käsitada tütarettevõtjatena. Kontroll peaks põhinema hääleõiguste enamuse omamisel, kuid kontroll võib eksisteerida ka kaasaktsionäride või -osanike sõlmitud kokkulepetena. Teatavatel tingimustel on võimalik tegelikku kontrolli teostada ka juhul, kui emaettevõtjale kuulub tütarettevõtjas vähemusosalus või osalus puudub.

Liikmesriikidel peaks olema õigus nõuda, et ettevõtjad, keda ei kontrollita, kuid juhitakse ühisel alusel või millel on ühine haldus-, juht- või järelevalveorgan, kaasataks konsolideeritud finantsaruannetesse.

Seitsmes ja uus direktiiv on oma sõnastuselt väga sarnased ja olulisi muudatusi uus direktiiv kaasa ei toonud. Samas on mõlemas direktiivis terminid defineerimata, loetletud on vaid konsolideerimise tingimused.

Uue direktiivis on toodud küll tingimused, mis peaksid tähendama valitsevat mõjuvõimu, kuid seadus kasutab sõnastust „peaks põhinema.“ Taoline tingiva kõneviisi kasutamine seaduses ei anna piisavat kindlust emaettevõttele. Samas seadus viitab enamusosalusele, aga annab õiguse konsolideerida ka *de facto* õigustega.

Direktiiv annab hea ülevaate, millisel juhul on vajalik konsolideerimine, kuid ei too termine tähendusi. Näiteks emaettevõtte peab kontrollima tüdarettevõtet, samas ei ole direktiivis selgitatud, mis kontrolli all on silmas peetud.

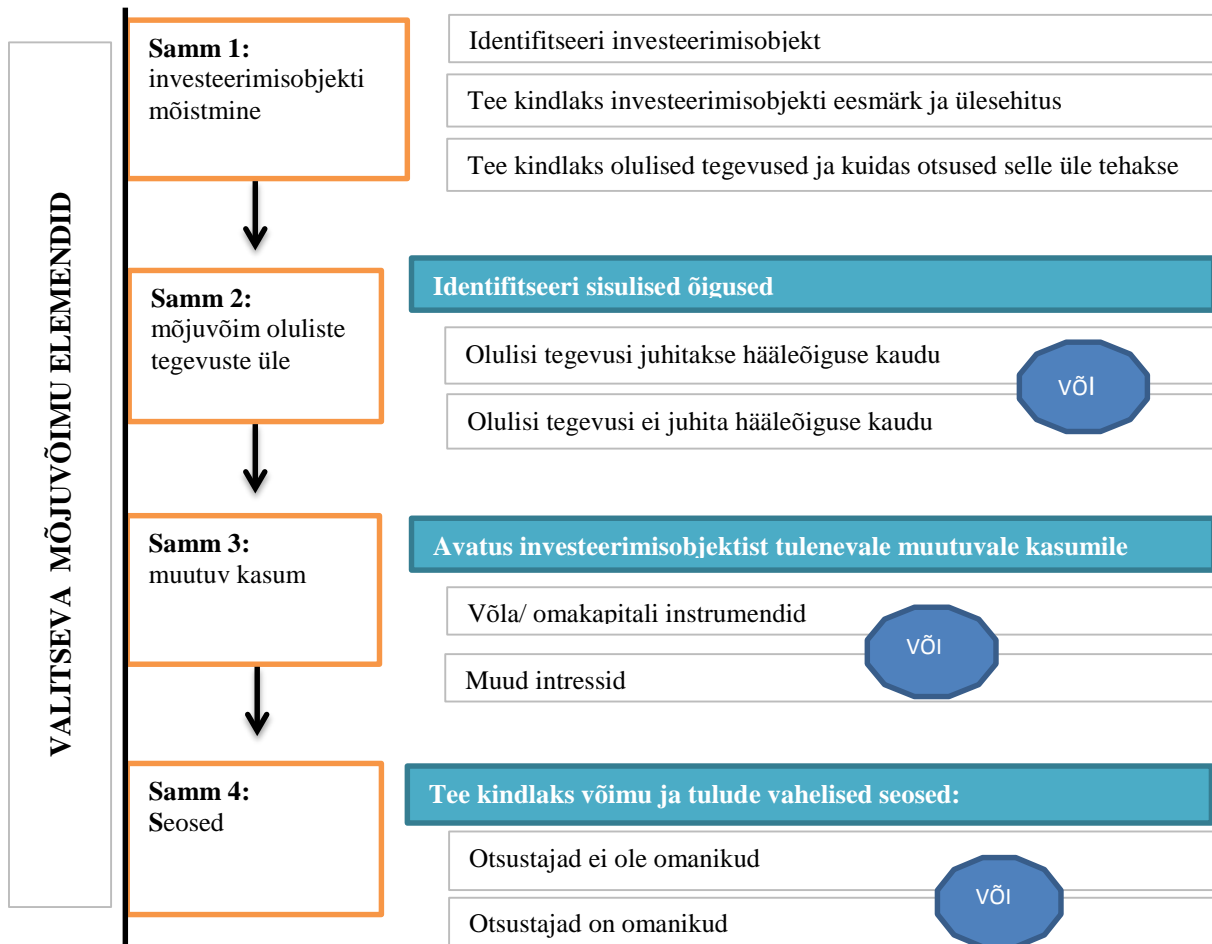
1.3. Valitseva mõjuvõimu määramine IFRS lisa B järgi

IFRS 10 lisa B toodud rakendusjuhises kirjeldab hüpoteetilisi olukordi, kuidas hinnata valitseva mõjuvõimu olemasolu. Rakendusjuhises on kasutatud mõisted investor ja investeerimisobjekt. Standardi IFRS 10 lisa B kontekstis on investor ettevõtte, mis viib läbi valitseva mõjuvõimu olemasolu analüüsi ja investeerimisobjekt on ettevõtte, mida analüüsitakse. Kokku moodustavad investor koos valitseva mõju all olevate investeerimisobjektidega kontserni ehk ettevõtte, millega peab arvestama konsolideeritud aruande koostamisel (Krimpmann, 2015). Seetõttu peab kõiki investeerimisobjekte eraldi hindama, et selgitada, kas investoril on valitsev mõjuvõim ja kas investeerimisobjekt peab olema kontserniaruandesse lisatud. Selleks, et investoril oleks investeerimisobjekti üle valitsev mõjuvõim, peab hindama, kas investoril on:

- a) võim investeerimisobjekti üle;
- b) avatus või õigused investeerimisobjektis osalemisest tulenevale muutuvale kasumile ja
- c) võimalus kasutada oma võimu investeerimisobjekti üle, et mõjutada investori kasumi suurust.

Kõik need elemendid on kumulatiivsed, mis tähendab, et kõik tingimused on valitseva mõjuvõimu olemasoluks vajalikud. Kui üks tingimus ei vasta tegelikule olukorrale, siis investoril valitsev mõjuvõim puudub.

Joonisel 1 on toodud sammud, mis on vajalikud valitseva mõjuvõimu välja selgitamiseks.

Joonis 1. Vajalikud sammud valitseva mõjuvõimu kindlakstegemisel

Allikas: (Insight into IFRS, 2014)

IFRS 10 defineerib võimu kui õiguseid, mis annavad investorile võimaluse juhtida olulisi tegevusi. Arvesse tuleb võtta vaid sisulised õigused ja õiguseid, mis ei ole kaitstavad. Võim põhinev võimalusel, mis tähendab, et investor ei pea tegelikkuses oma õigusi kasutama (Insight into IFRS, 2014). Seetõttu ainult asjaolu, et investor juhib olulisi tegevusi ettevõttes, ei ole piisav, et kindlaks teha, kas valitsev mõjuvõim on olemas. Samal ajal õiguste puudumisel ei ole investeerimisobjekti majanduslik sõltuvus investorist piisav, et tal on valitsev mõjuvõim (Insight into IFRS, 2014).

Investeerimisobjekti mõistmine

Investor peab kindlaks tegema, mis on investeerimisobjekti eesmärk ja ülesehitus ning tegema kindlaks olulised tegevused. Kindlaks peab määrama ka, kuidas tehakse otsuseid oluliste tegevuste kohta.

Kui investor omab valitsevat mõjuvõimu läbi aktsiate või osade investeerimisobjektis, mis annavad selle omanikule proportsionaalsed hääleõigused ning muud kokkulepped puuduvad, mis muudaks hääleõigusi, siis tuleb keskenduda sellele, milline osapool saab oma hääleõigust rakendada otsuste tegemisel (IFRS 10). Kõige lihtsamal juhul omab valitsevat mõjuvõimu investor, kellele kuulub enamik hääleõigusi.

Samas võib olla investeerimisobjekt ülesehitatud selliselt, et oluliste tegevuste üle otsustatakse mitte hääleõiguse alusel, vaid muude lepingupõhiste kokkulepete kaudu. Sellisel juhul peab investor investeerimisobjekti eesmärgi ja ülesehituse kindlakstegemisel hindama ka riske, millele investeerimisobjekt on avatud ja millisele osale nendest investor on avatud. Näiteks negatiivne risk ja kasvupotentsiaal, mida investeringuobjekti loob; negatiivne risk ja kasvupotentsiaal, mida investeerimisobjekt peaks edasi kandma teistele osapooltele; kas investor on nendele riskidele avatud (Manual of accounting, 2014).

Investeerimisobjekti eesmärgi ja ülesehituse analüüsimine selgitab, kas ettevõtet juhitakse läbi hääleõiguse, potentsiaalse hääleõiguse või läbi lepinguliste kokkulepete (Manual of accounting, 2014).

Lepinguliste kokkulepete hindamine investori investeerimisobjekti eesmärgi ja ülesehituse hindamisel on oluline ja aitab vältida edaspidiseid üllatusi (Krimpmann, 2015). Vähemusosanikel võib tekkida *de facto* võim. See võib olla saavutatud iseseisvalt või koos teiste investoritega lepinguliste kokkulepete kaudu, muudest lepingulistest kokkulepetest, hääleõigustest ja potentsiaalsetest hääleõigustest. Lepingulised kokkulepped võivad anda vähemusosanikele hääleteenamuse või kindlustada, et teised investorid hääletaksid investorile kasulikus suunas (Krimpmann, 2015). Lepingulised kokkulepped võivad viidata ka otsuste vastuvõtmise õigustele mitte hääleõigusele (Krimpmann, 2015).

Nagu eelpool kirjeldatud, siis peab investor kindlaks tegema, millised on olulised tegevused. Nendeks on hulk põhi- ja rahastamistegevusi (IFRS 10). IFRS 10 on näidetena toonud:

- a) kaupade või teenuste müük ja ost;
- b) finantsobjektide juhtimine nende eluea jooksul;

- c) varaobjektide valimine, omandamine või müük;
- d) uute toodete või protsesside uurimine ja arendamine ning rahastamisstruktuuri kindlaksmääramine.

Investorid peaksid selgeks tegema, kas nende osalus oluliste tegevuste otsustamise üle on piisavalt suur, et oluliselt mõjutada investeerimisobjekti kasumit, mida viimane investoritele teenib (Manual of accounting, 2014). Olulisi tegevusi võib olla mitu, aga need kõik ei pruugi olulisel määral mõjutada investeerimisobjekti kasumit.

Otsuste tegemine oluliste tegevuste üle võivad olla näiteks investeerimisobjekti tegevust ja kapitali käsitlevad otsused, sealhulgas eelarvealased otsused ning juhtkonna võtmeisikute üle otsustamine (IFRS 10).

Näiteks (Insight into IFRS, 2014) ettevõtte X, mille aktsiatega kaubeldakse aktiivselt väärtpaberiturul, toodab mööblit. Ettevõttel X on mitmed olulised tegevused, mis kõik mõjutavad ettevõtte kasumit, sealhulgas võõrkapitali kaasamist tootmisliinide rajamisse, otsuseid rahastamise üle, otsuseid kaubavaliku üle, otsuseid tootmisgraafiku ja toodete hindade üle. Kõik juhtimisotsused tehakse juhatuse poolt. Juhatuse määrab ametisse nõukogu, kelle valivad ametisse aktsionärid iga-aastaselt üldkoosolekul. Sellisel juhul ei ole vajalik teha eraldi analüüsi oluliste tegevuste kohta, kuna lõpliku otsuse nende üle teeb nõukogu, sest nõukogu on juhatuse ametisse määranud.

Seega on investoril vajalik juba investeerimisobjekti mõistmisel anda hinnanguid, kas investori osalus investeerimisobjekti tegevuses on piisavalt oluline, et mõjutada viimase olulisi tegevusi. Investor peab esimesena hindama, millised on olulised tegevused ja millised neist mõjutavad ettevõtte tegevust kõige enam ja seeläbi mõjutab ka kasumit kõige enam. Kuna olulised tegevused muutuvad, siis on oluline, et investor hindaks neid üle igal aastal, et kindlaks teha, kes olulisi tegevusi kõige enam mõjutab. Seetõttu peab investor omama head ülevaadet investeerimisobjekti tegevustest.

Identifitseeri sisulised õigused

Järgmine samm valitseva mõjuvõimu kindlakstegemisel, on selgitada, millised on sisulised õigused. Õigus on oluline juhul, kui selle omanikul on praktiline võimalus seda õigust kasutada. Sisuliste õiguste kindlakstegemiseks, peab arvesse võtma kõiki fakte ja asjaolusid, sealhulgas (IFRS 10):

- a) kas on mingeid tõkkeid, mis takistavad omanikul õigusi kasutamast, mille hulka kuuluvad näiteks ajalised piirangud, juriidilised või regulatiivsed nõuded, mis takistavad õiguste kasutamist jne;
- b) juhul kui õiguste kasutamine nõuab mitme osapoole nõusolekut või kui õigused kuuluvad mitmele osapooltele, siis kas on olemas reeglid, mis annavad osapooltele praktilise võimaluse kasutada neid õigusi üheskoos.
- c) kas õigusi omav osapool saaks kasu nende õiguste kasutamisest.

Investor peab arvesse võtma nii need sisulised õigused, mida ta ise haldab ja need, mida haldavad teised aktsionärid (Insight into IFRS, 2014). Lisaks peab arvestama nii olemasolevaid kui potentsiaalseid õiguseid.

Standardis IFRS 10 lisas B on toodud näide potentsiaalsete hääleõiguse arvestamise kohta. Näiteks on olukord, kus ettevõttel A on optioon osta enamusosalus ettevõttes B 25 päeva pärast. Ettevõtte B iga-aastane aktsionäride koosolek toimub 8 kuu pärast, sellele vaatamata saavad aktsionärid kokku kutsuda erakorralise koosoleku, et muuta olemasolevaid kokkuleppeid oluliste tegevuste üle. Kuna koosolek ei saa toimuda enne 30 päevast etteteatamiseaega, siis on ettevõttel A sisuliselt samad õigused, mis tavalisel aktsionäril. Sellele tuginedes saab investor A teha järelduse, et tal on valitsev mõjuvõim ettevõttes B.

Hääleõiguse ja potentsiaalse hääleõiguse kasutamine võib olla võimu indikaator. Oluliste tegevuste juhtimine läbi häälteenamuse tähendab, et investorile kuulub üle poole hääleõigusest ja häälteenamuse omanik juhib olulisi tegevusi või häälteenamuse omanik määrab ametisse enamiku olulisi tegevusi juhtiva juhtorgani liikmetest (IFRS 10).

Investoril võib olla häälteenamus ettevõttes ka nii, et valitsev mõjuvõim puudub, see tähendab, et puuduvad sisulised õigused. Investoril peavad olema võimalused juhtida investeerimisobjekti olulisi tegevusi, mis sageli toimub tegevus- ja rahastamispoliitika kindlaksmääramise kaudu. Valitsevat mõjuvõimu ei ole ka olukorras, kui investeerijal on üle poole hääleõigustest, kuid olulisi tegevusi juhib valitsus, kohus, haldur, pankrotihaldur, likvideerija või järelevalveasutus (IFRS 10).

Kui investeerija ei oma häälteenamust, siis võib valitseva mõjuvõimu saada ka muude kokkulepetega, näiteks (IFRS 10):

- a) lepingupõhine kokkulepe investori ja teiste hääleomanike vahel;
- b) muudest lepingupõhistest kokkulepetest tulenevad õigused;
- c) investori hääleõigused;

d) potentsiaalsed hääleõigused;

Isegi ilma potentsiaalse hääleõiguse või läbi muude kokkulepete, võib investoril olla valitsev mõjuvõim, kui tal on oluliselt rohkem hääleõigust, kui teistel aktsionäridel (Insight into IFRS, 2014). Näiteks kui investoril on 48% hääleõigusest ja ülejäänud hääleõigust on jaotunud tuhandete väikeaktsionäride vahel, siis võib investor järeldada, et tal on võim investeerimisobjekti üle. Sellisel juhul on investoril *de facto* võim. Samas on *de facto* võimu olemasolu hindamine väga subjektiivne.

Selle hindamiseks tuleb investoril analüüsida paljusid olukordi (Manual of accounting, 2014):

- investori hääleõiguse suurus võrreldes teiste aktsionäridega;
- potentsiaalsed õigused, mida investor ja teised osapooled omavad;
- kõik muud õigused, mida teised osapooled omavad jne.

Paljudes olukordades ei ole investoritel informatsiooni selle kohta, kas teistel aktsionäridel on omavahelisi kokkuleppeid või kui lihtne on teistel aktsionäridel omavahel suhelda. Seega on investoril keeruline selgeks teha, kas *de facto* võim on olemas. IFRS 10 annab sellise olukorra lahendamiseks küsimused, mida analüüsida:

- kas teised aktsionärid on oma olemuselt passiivsed?
- kuidas nad hääletasid eelmistel aktsionäride koosolekutel?
- tõendid oluliste tegevuste juhtimise kohta?
- viited erilistele suhetele investeerimisobjektiga?
- kui suurelt on investor avatud muutuvale kasumile?

Oluliste õiguste küsimus valitseva mõjuvõimu hindamisel tekitab investorile uued probleemid, kuna vajalik ei ole vajalik ainult investori enda ja investeerimisobjekti hindamine, vaid ka teiste investorite positsioonide hindamine.

Avatus investeerimisobjektist tulenevale muutuvale kasumile

Investor peab kindlaks määrama, kas tal on õigused investeerimisobjektis osalemist tulenevale muutuvale kasumile. Selleks, et investoril oleks valitsev mõjuvõim investeerimisobjekti üle, peab investor olema avatud selle muutuvale kasumile (Insight into IFRS, 2014).

Muutuv kasum on kasum, mis ei ole fikseeritud ja mis võib muutuda sõltuvalt investeerimisobjekti finantstulemustest (IFRS 10). Seega on investor avatud muutuvale

kasumile, kui emaettevõtte kasumi suurus sõltub investeerimisobjekti kasumi muutustest (Insight into IFRS, 2014).

Kasumi suurus võib sõltuda näiteks (IFRS 10; Insight into IFRS, 2014):

- a) dividendid, muud majandusliku kasu väljamaksed nt intress ja investeringu väärtuse muutus;
- b) tasu investeerimisobjekti varaobjektide või kohustiste teenindamise eest;
- c) kasum, mis ei ole kättesaadav teistele aktsionäridele. Investor võib näiteks kasutada oma varaobjekte koos investeerimisobjekti varaobjektidega, ühendades põhitegevuse funktsioonid sellisel, et saavutada mastaabiefekt ja kulude kokkuhoid jne.
- d) maksusoodustused;
- e) järelejäänud kasum investeerimisobjekti likvideerimisel.

Muutuva kasumi analüüsimisel ei piisa ainult selle kasumi arvestamisest, mis on muutuv oma arvutustes, st dividendid. Arvesse tuleb võtta ka need muutuvad kasumid, mis on oma olemuselt kindla suurusega, aga mis on investori jaoks potentsiaalselt muutuva suurusega, kuna nad on avatud riskile, et investeerimisobjekt ei täida oma kohustusi (Insight into IFRS, 2014).

Kui investoril on seos investeerimisobjektiga läbi laenu või omakapitali instrumentide, siis on vastavalt standardile IFRS 10 selge, et investor on avatud muutuvale kasumile (Insight into IFRS, 2014).

IFRS 10 sätestab ka eriolukorrad, kus investor on avatud investeerimisobjekti muutuvale kasumile läbi teiste instrumentide. Paljudel juhtudel on selge, kas investor on avatud muutuvale kasumile, aga mõnikord on seda keeruline määratleda, näiteks olukorras, kus investor on derivatiivinstrumentide vastaspool (Insight into IFRS, 2014).

Olukorras, kus avatus muutuvale kasumile ei ole selge, on soovitatav teha järgmised sammud (Insight into IFRS, 2014):

- a) analüüsida riske, millele investeerimisobjekt on avatud;
- b) analüüsida, kuidas need riskid kanduvad edasi seotud osapooltele;
- c) hinnata investori avatust nendele riskidele.

Sellised riskid ei ole ainult potentsiaalsed kahju tekitavad riskid, vaid ka potentsiaalne kasum (Insight into IFRS, 2014). Olukorras, kus ühel investoril on valitsev mõjuvõim, võivad mitmed investorid sellest investeerimisobjektist kasu saada, seetõttu on oluline kindlaks teha, milline on valitseva mõjuvõimu ja kasumi vaheline seos (Krimpmann, 2015).

Tee kindlaks võimu ja kasumi vahelised seosed

Investeeringisobjekti üle valitseva mõjuvõimu olemasolu hindamisel peab otsustusõigustega investor tegema kindlaks, kas ta on käsundiandja või käsundisaaja. Käsundisaaja on osapool, kes tegutseb eelkõige teise osapool nimel ja seega ei oma valitsevat mõjuvõimu investeeringisobjekti üle (IFRS 10).

Investor võib teatavate konkreetsete küsimuste või kõikide oluliste tegevuste otsustuspädevuse delegeerida käsundisaajale. Aga sellises olukorras peab investor valitseva mõjuvõimu olemasolu hindamisel arvestama käsundisaajale antud otsustusõigust kui investorile kuuluva õigusega.

Määrates kindlaks seda, kas ta on käsundisaaja, võtab otsusetegija arvesse enda, investeeringisobjekti ja teiste osapoolte vahelist suhet, eelkõige kõiki järgnevaid tegureid (IFRS 10):

- a) tema otsustuspädevuse ulatus investeeringisobjekti suhtes;
- b) muudele osapooltele kuuluvad õigused;
- c) tasu, millele tal on õigus kooskõlas tasustamiskokkuleppega;
- d) otsusetegija avatus kasumi muutlikkusele seoses muude osalustega, mis talle investeeringisobjektis kuuluvad.

Määrates kindlaks seda, kas otsusetegija on käsundisaaja, tuleb hinnata kõiki tegureid, välja arvatud juhul, kui ühel osapoolel on sisuline õigus otsusetegija tagandada ja ta saab seda teha põhjusega (IFRS 10).

Kokkuvõttes on näha, et valitseva mõjuvõimu olemasolu kindlakstegemine ei pruugi olla lihtne protsess. Arvesse tuleb võtta väga paljusid asjaolusid nii investori enda, investeeringisobjekti kui kolmandate osapoolte suhtes.

Paljudes olukordades on näha, et investoril on vaja olulist informatsiooni investeeringisobjekti igapäeva tööst. Investor peab teadma, millise on investeeringisobjekti olulised tegevused ja millised nendest mõjutavad tema kasumit kõige enam. Kuna olulised tegevused muutuvad, siis on oluline, et investor hindaks neid üle igal aastal, et kindlaks teha, kes olulisi tegevusi kõige enam mõjutab. Seetõttu peab investor omama head ülevaadet investeeringisobjekti tegevustest.

Samas paljudes olukordades on selge ilma sügavama analüüsita, kas investoril on valitsev mõjuvõim või mitte. Sellisel juhul ei ole analüüs IFRS 10 lisa B järgi vajalik.

1.4. Definitsioonid arenenud riikide seadustes

1.4.1. Definitsioon USA seadustikus

USA-s reguleerib konsolideerimist raamatupidamisjuhend ASC 810 *Consolidation*. Standard märgib, et konsolideeritud aruanded on vajalikud esitamaks omanikele ja kreditoridele emaettevõtte ja kõikide tema tütarettevõtete finantstulemusi, nii nagu oleks tegemist ühe majandusüksusega. Eeldatakse, et konsolideeritud aruanded omavad suuremat tähendust kui üksikud finantsaruanded ja on vajalikud tõeseks kajastamiseks, kui ühel ettevõttel kontsernist on valitsev mõjuvõim teise ettevõtte finantspoliitika üle (Consolidated and ohter..., 2014).

Oluline on märkida, et USA GAAP kasutab kahte terminit *control* ja *controlling financial interest*. Mõistete sisu ei ole standardis sõnastatud. Samas nende kasutuse järgi standardis saab järeldada, et tegemist on valitseva mõjuvõimu ja valitseva mõjuvõimuga teise ettevõtte finantspoliitika üle. Mõistete seletused tulenevad konsolideerimise nõuetest.

USA GAAP kohaselt on konsolideerimiseks kaks mudelit: VI ehk *Variable Interest* mudel ja hääleõiguse mudel. Esimesena peab selgitama, milline ettevõtte on VIE ehk *Variable Interest Entity*. Kõige lihtsam selgitus on, et VIE on ettevõtte, milles emaettevõttel ei ole häälteenamust, aga milles emaettevõttel on siiski finantshuvid.

USA GAAP defineerib VIE-t kui ettevõtet, millel on järgmised omadused (Guide to Accounting, 2013):

- ettevõtte, millel ei ole piisavalt vaba omakapitali, et finantseerida oma tegevust ilma rahalise toetuseta; või
- investeerijal ei ole võimu läbi häälteenamuse või muude sarnaste õiguste, et juhtida tegevust, mis mõjutavad ettevõtte majanduslikke tulemusi; või investeerijal ei ole kohustust katta kahjud või õigust kasumile; või investeerijal puudub sümmeetria hääleõiguse ja majanduslike huvide vahel ning kogu ettevõtte tegevus on seotud investoriga või tehtud investori nimel, kellel on ebaproportsionaalselt väiksem hääleõigus.

VIE erineb hääleõigusega ettevõtetest, kuna hääleõigus, mida emaettevõtte VIE-s omab, ei ole piisav, et määrata millisel osapoolel on valitsev mõjuvõim ettevõtte finantspoliitika üle

(Guide to Accounting, 2013). VI mudel rakendub kõikidele juriidilistele isikutele – osäühingud, aktsiaseltsid ja usaldusühingud.

VI mudeli järgi on emaettevõttel valitsev mõjuvõim teise ettevõtte üle kui (Stuart, 2014):

- a) ettevõttel on võim juhtida teise ettevõtte tegevust, mis kõige enam määravad VIE majanduslikke tulemusi;
- b) kohustus katta kahjud või õigus saada kasumit VIE arvelt.

Hääleõiguse mudeli üldine nõue on, et emaettevõttel peab olema enamus hääleõigusest. Seega üldise reegli alusel on konsolideerimine nõutud, kui ühele ettevõttele kuulub rohkem kui 50% aktsiatest või osadest teises ettevõttes. Valitsev mõjuvõim võib tuleneda ka väiksemast osalusest, näiteks olukordades, kus on tehtud kokkulepped teiste aktsionäridega (Consolidated and ohter..., 2014).

Konsolideerida tuleb kõik enamusosalusega tütarettvõtted, välja arvatud juhul kui emaettevõttel ei ole valitsevat mõjuvõimu tütarettvõtte üle. Näiteks olukordades, kus tütarettvõtte on pankrotis (Consolidated and ohter, 2014).

Seega defineerib standard ASC 810 tütarettvõtet kui ettevõtet, milles emaettevõttel on valitsev mõjuvõim finantspoliitika üle, kas läbi hääleõiguse või muude kokkulepete (Consolidated and other..., 2014). Esimene samm selgitamiseks, kas konsolideerimine on USA GAAP alusel vajalik, on selgitada, millistes ettevõtetes on emaettevõttel valitsev mõjuvõim finantspoliitika üle. Seega peab ettevõtte hindama kõiki osapooli, nii seotud osapooli kui ka kolmandaid osapooli (ASC 810: A consolidation overview, 2015).

USA GAAP-is ei aktsepteerita *de facto* võimu (Stuart, 2014).

Kui võrrelda konsolideerimise nõudeid ja tingimusi, siis on USA kohalik seadus ja Euroopa Liidu direktiivid küllaltki erinevad. Direktiivi kohaselt on *de facto* võim olulisem kui *de jure* võim, USA-s kehtib ainult *de jure* võim, *de facto* võimu ei tunnista.

Kui võrrelda standardit IFRS 10 ja USA GAAP ASC 810, siis on USA standardis valitseva mõjuvõimu definitsioon oluliselt kitsam. IFRS 10 kohaselt on valitsev mõjuvõim palju laiem kui ainult hääleõiguse omamine. Siiski on ka sarnaseid jooni, kui vaadata VI ja IFRS 10 mudeleid.

VI mudeli puhul tuleb välja selgitada, mis tegevused määravad kõige enam VIE majanduslikke tulemusi. IFRS 10 lisa B määrab ühe sammuna valitseva mõjuvõimu määramisel oluliste toimingute kindlakstegemise. IFRS 10 defineerib olulisi toiminguid kui kasumit

mõjutavaid. Ka VIE mudel käsib leida toiminguid, mis mõjutavad kasumit kõige enam. Seega on nii IFRS 10 kui ASC 810 mudelis sarnasusi.

VI mudeli teine punkt selgitab, et emaettevõttel on kohustus katta kahjud või õigus saada kasumit VIE arvelt. Ka IFRS 10 ütleb, et valitseva mõjuvõimu omanikul on õigus saada tütarettevõtte muutuvat kasumit.

Autor on koostanud tabeli 1 valitseva mõjuvõimuga seotud terminite ja nende definitsioonide kohta. Aluseks on Stuart (2014) ja International Group Accounting (2014) võrdlused.

Tabel 1. Uue direktiivi, USA GAAP ASC 810 ja IFRS 10 võrdlus

	Uus Direktiiv	USA GAAP	IFRS 10
Valitsev mõjuvõim	definitsioon puudub, kuid on öeldud, et valitsev mõjuvõim peaks põhinema hääleõiguste enamuse omamisel, kuid võib eksisteerida ka kaasaktsionäride või osanike sõlmitud kokkulepetena	definitsioon puudub	investoril on valitsev mõjuvõim, kui ta on avatud või tal on õigused investeerimisobjektis osalemisest tulenevale muutuvale kasumile ja ta saab õiguste kaudu, mis tal on investeerimisobjekti üle, mõjutada seda kasumit.
Konsolideerimise alus	valitsev mõjuvõim	Kaks mudelit: Hääleõiguse ja VI mudel	valitsev mõjuvõim
Emaettevõte	ettevõtja, kes kontrollib üht või mitut tütarettevõtjat;	definitsioon puudub	(majandus)üksus, millel on valitsev mõjuvõim ühe või mitme (majandus)üksuse üle
Tütarettevõte	ettevõtja, mille üle on emaettevõtjal valitsev mõjuvõim, sealhulgas kõrgeima taseme emaettevõtja tütarettevõtja	ettevõtet, milles emaettevõttel on valitsev mõjuvõim finantspoliitika üle, kas läbi hääleõiguse või muude kokkulepete	(majandus)üksus, mille üle on valitsev mõjuvõim teisel (majandus)üksusel
Kontsern	emaettevõtja ja kõik selle tütarettevõtjad	definitsioon puudub	Emaettevõte ja tema tütarettevõtted.
<i>De facto/ de jure</i> õigus	<i>De facto</i>	<i>De jure</i>	<i>De facto</i>

Allikas: autori koostatud

Seega on USA standardis ja Euroopa Liidu direktiivi konsolideerimise alused küllaltki erinevad. USA seadusandluses ei ole defineeritud valitseva mõjuvõimu sisu, kuigi mõistet kasutatakse. Üldjuhul on emaettevõttel vajalik häälteenamust, sellest võib järeldada, et valitseva mõjuvõimu olemasoluks on häälteenamus tütaretevõttes nõutud. Oluline on ka valitsev mõjuvõim finantshuvide üle, samas ei ole täpsustatud, mida finantshuvide all on mõeldud.

USA standard ASC 810 ei defineeri ka mitmeid olulisi termineid nagu valitsev mõjuvõim, kontsern ja emaettevõte. Samas on konsolideerimisel need olulised. Kui uurida USA GAAP nõudeid konsolideerimiseks, siis on nõutud valitsev mõjuvõim, mille aluseks on häälteenamus.

USA GAAP ja Euroopa Liidu ning IFRS standardid on oma nõuetes väga erinevad, seega võib tekkida olukord, kus ühe riigi standardite alusel koostatud konsolideeritud aruanne ei pruugi olla samade tulemustega kui teisi standardeid kasutades. Seetõttu on vajalik standardite harmoniseerimine, et ei tekiks olulisi erinevusi kajastamisel.

1.4.2. Definiitsioon Saksamaa seadustikus

Saksamaa äriseadus (HGB) toob sisse valitseva mõjuvõimu uue mõiste – *univorm control* ehk ühtne kontroll/ valitsev mõjuvõim. HGB kohaselt on emaettevõtte ettevõtte, millel on ühtne valitsev mõjuvõim teise ettevõtte üle. Ühtne valitsev mõjuvõim tähendab antud seaduses, et kohalikul ettevõttel on osalus teises ettevõttes (defineeritud, kui pikaajaline osalus aktsiates/osades, üldjuhul vähemalt 20%) ja ta teostab ühtset valitsevat mõjuvõimu. Kohalik emaettevõtte peab koostama konsolideeritud aruande juhul kui tal on olenemata osalusest teises ettevõttes, häälteenamus tütaretevõttes ja õigus ametisse nimetada ja ametist vabastada juhtkonda või nõukogu (Crampton 2001).

Saksamaa raamatupidamise moderniseerimise seaduse kohasel (BilMoG) tuleb konsolideeritud aruanded koostada, kui ettevõtte otseselt või kaudselt teostab valitsevat mõjuvõimu teise ettevõtte üle.

Valitsev mõjuvõim on kui emaettevõtte (IFRS versus German GAAP, 2010):

- omab enamust hääleõigusest;
- omab õigust ametisse määrata ja sealt vabastada administratiivjuhte, juhatust ja nõukogu ning on samal ajal tütaretevõttes aktsionär või osanik;

- omab kontrolli ettevõtte finants- ja äripoliitikate üle (lähtuvalt ettevõtte põhikirjast või muudele kokkulepetele);
- omab enamusi riske ja tulusid ettevõttes, millel on kitsas, selgelt määratud eesmärk.

Lisaks märgib kohalik seadus, et ettevõttel on igal juhul valitsev mõjuvõim, kui emaettevõtte omab rohkem kui 51% hääleõigusest, aga tal puudub *de facto* võim (IFRS versus German GAAP, 2010).

Saksamaa seadused ja Euroopa liidu uus direktiiv on oma sõnastuselt ja nõuetelt suhteliselt sarnased. Samas rõhutavad Saksamaa seadused ettevõtete kohalikku päritolu, mida teiste riikide seadused ega rahvusvahelised standardid ei tee.

Siiski on äriseadustikus kasutusele võetud uus termin „ühtne valitsev mõjuvõim“ defineeritud läbi iseenda ja seetõttu segane ning ei anna ettevõtetele selgust, mida on termini all mõeldud. Saksamaa raamatupidamise seadus on palju selgema sõnastusega.

1.4.3. Definiitsioon Suurbritannia seadustikus

Suurbritannia raamatupidamisstandardites on kaks valitseva mõjuvõimu definitsiooni – valitsev mõjuvõim on defineeritud läbi varaobjektide ja läbi teise ettevõtte.

Valitsev mõjuvõim läbi varaobjektide on defineeritud kui ettevõtte õigust saada tulevikus sellelt varaobjektilt teenitud kasumit ja piirata teiste isikute juurdepääsu sellele kasumile (Financial reporting standard 5).

Raamatupidamisstandard 5 defineerib valitsevat mõjuvõimu ka kui õigust juhtida teise ettevõtte finants- ja äripoliitikat eesmärgiga saada sellest ettevõttest tulevikus kasumit.

Suurbritannia äriseadustik oli alguses ainult *de jure* õigusega. Pärast Seitsmenda Direktiivi jõustumist kirjutati äriseadustikku mitmesugused võimalused, millal ettevõtet loetakse tütarettvõtteks ja millal ettevõtet peab konsolideerima (International Group Accounting, 2014).

Suurbritannia 1985. aasta äriseadustikus märgitakse, et ettevõtte on tütarettvõtte kui teine ettevõtte (Crampton, 2001):

- a) omab hääleõigust selles ettevõttes; või
- b) on ettevõttes osanik või aktsionär ja omab õigust ametisse määrata ja sealt vabastada enamuse juhatuse ja nõukogu liikmetest; või
- c) on ettevõttes osanik või aktsionär ja valitseb üksinda, kokkuleppeliselt teiste osanikega, häälteenamust; või

- d) omab õigust teostada domineerivat mõju läbi lepingute või põhikirja; või
- e) omab osalust (üldjuhul 20% või rohkem) ja tegelikkuses kasutab domineerivat mõjuvõimu või juhib tütarettevõtet ühtelt koos oma tegevusega.

Äriseadustikku muudeti 2006. aastal ja sellega kaotati seadusest tütarettevõtte definitsioon, kuigi termineid tütar- ja emaettevõtte kasutatakse edasi. Äriseadustikus on viidatud FCA (*Financial Conduct Authority*, finantsinspektsioon) poolt koostatud käsiraamatule.

Vastavalt FCA käsiraamatule on emaettevõtte ettevõtte, millel on teises ettevõttes (tütarettevõttes):

- häälteenamus; või
- on tütarettevõttes osanik või aktsionär ja omab õigust ametisse nimetada või sealt tagasi kutsuda enamus juhatuse liikmetest; või
- omab õigust tütarettevõttes teostada valitsevat mõju põhikirja alusel või läbi lepingute; või
- on tütarettevõttes osanik või aktsionär ja valitseb üksinda häälteenamust tütarettevõttes läbi kokkulepete teiste osanikega.
- omab õigust teostada või tegelikult teostab valitsevat mõju tütarettevõtte üle, või ema- ja tütarettevõtte on ühtse juhtimise all; või on tütarettevõtte emaettevõtte emaettevõtte.

Suurbritannia raamatupidamisstandard FRS 2 määrab valitsevat mõjuvõimu kui ühe ettevõtte võimet juhtida teise ettevõtte finants- ja äripoliitikat eesmärgiga saada selle tegevusest majanduslikku kasu. Kontsern on emaettevõtte koos tütarettevõtetega.

Standardis FRS 2 (vastu võetud 1992, muudetud 2004) on tütarettevõtte defineeritud väga täpselt. Üks ettevõtte on teise ettevõtte emaettevõtte kui üks alljärgnevast kehtib:

- kui emaettevõtte omab tütarettevõttes häälteenamust.
- on tütarettevõtte osanik või aktsionär ja omab õigust ametisse määrata ta tagasi kutsuda enamuse juhatuse hääleõiguslikest juhatuseliikmetest.
- omab õigust teostada valitsevat mõju teise ettevõtte üle vastavalt põhikirjale või vastavalt lepingutele.
- on tütarettevõtte osanik või aktsionär ja omab üksinda häälteenamust tütarettevõttes lähtudes vastavates kokkulepetest teiste osanikega.

- on tütarettevõttes osanik või aktsionär ja on võimalik teostada või tegelikult teostab domineerivat mõjuvõimu või valitsevat mõjuvõimu tütarettevõttes; või emaettevõtte ja tütarettevõtet juhatakse ühtsete põhimõtete alusel.

Järelikult on Suurbritannia seadustes toodud mitmesugused valitseva mõjuvõimu definitsioonid. Peab eristama valitseva mõjuvõimu definitsioone läbi varaobjektide ja läbi teiste ettevõtete. Standardite 2 ja 5 definitsioonid valitsevale mõjuvõimule on suhteliselt sarnased. Oluline erinevus, et standardi 5 eesmärk on saada tulevikus kasu, standardis 2 ei ole ajalist mõõdet definitsiooni kirjutatud.

Kui võrrelda Suurbritannia raamatupidamisstandardeid ja uut Euroopa Liidu direktiivi, siis tütarettevõtte definitsioonis olulisi erinevusi ei ole. Olulised on nii häälteenamus ehk *de jure* õigus kui ka tegelik juhtimine (*de facto* õigus). Samas on Suurbritannia seadustes valitseva mõjuvõimu definitsioon lahti seletatud. Direktiivis otsesed definitsioonid puuduvad.

1.5. Järeldused

Kui analüüsida valitseva mõjuvõimu defineerimist seadustes ja standardites, siis on selge, et terminile on antud erinevaid tähendusi. Eesti seadustes on kasutusel nii hääleõiguse nõue kui *de facto* õigus. Viimast kasutab RTJ 11, kus on öeldud, et valitseva mõjuvõimu olemasoluks peab emaettevõtte olema võimeline otsustama tütarettevõtte finants- ja äripoliitika üle. Samas ei ole seaduses defineeritud või selgitatud, mida selle poliitika all on mõeldud. Äriseadustikus on kasutusel valitseva mõjuvõimu mõiste, samas ei ole seda seaduses defineeritud, seega puudub selgus, mis selle all on täpsemalt mõeldud.

Seadused ja juhendid toovad välja ka loetelud, mille alusel oleks võimalik hinnata, kas valitsev mõjuvõim on olemas. Autori hinnangul ei ole need loetelud lõplikud, sisaldavad sõnu nagu „muuhulgas“ ja „ka.“ Sellest võib järeldada, et loetelud on toodud pigem näidetena kui konkreetsete nõuetena.

Eesti seadustikes on probleemiks ka definitsioonide üldine iseloom. Kasutatud on ringdefineerimist, mis ühtse komplektina ei anna terviklikku pilti kontserni olemusest.

Autori hinnangul on Eesti seadustest valitsev mõjuvõim kõige paremini defineeritud raamatupidamise seadus ja konkurentsiseadus, kuigi definitsioonid ei ole ammendavad. Raamatupidamise seadus kasutab väljendit „sealjuures võib valitsev mõjuvõim tuleneda järgmistest asjaoludest,“ mis viitab, et loetelu ei ole lõplik. Kontserni moodustamisel tekitab

selline sõnastus probleeme. Näiteks ühel investoril võib olla 50% hääleõigus tütaretevõttes, samas võib teisel investoril olla võimalus ametisse nimetada enamuse juhtkonna liikmetest. Seaduse kohaselt on mõlemal investoril valitsev mõjuvõim, samas on konsolideerimine lubatud ainult ühel ettevõttel. Seadus sellist seda küsimust ei lahenda.

Konkurentsiseaduse definitsiooni oluline erinevus võrreldes teiste seadustega on, et valitsevat mõjuvõimu ei defineerita kui hääleteenamust. Siiski on jäetud ruumi tõlgendustele. Ka konkurentsiseadus kasutab väljendeid, mis viitavad, et seaduses toodud loetelu valitseva mõjuvõimu hindamiseks ei ole lõplik või valitsev mõjuvõim võib olla saavutatud hoopis muudel alustel, kui seaduses kirjas. Konkurentsiseadus on rohkem *de facto* õigusega kui raamatupidamise seadus.

Autori hinnangul on konkurentsiseaduse definitsioon parem kui raamatupidamise seaduses toodud, aga sõnastust peab muutma selgemaks ja vähem peaks olema ruumi tõlgendamisel.

Rahvusvaheliste standardites on valitseva mõjuvõimu defineerimine palju täpsem. Selgelt on standard IFRS 10 *de facto* õigusega. Standard IFRS 10 annab lisa B kaudu pika nimekirja olukordadest ja küsimustest, mida analüüsida, et mõista, kas valitsev mõjuvõim on saavutatud. Seosed investori ja investeerimisobjekti vahel on vaja analüüsida eraldi iga investeerimisobjekti lõikes, seega võib suuremate kontsernide puhul võtta analüüs emaettevõttel palju aega ja ressursse. Standard võtab kasutusse eraldi termini „võim,“ mille analüüsimiseks on standardi lisas välja toodud eraldi sammud.

See kõik muudab ettevõtte jaoks valitseva mõjuvõimu olemasolu hindamise keeruliseks ja pikaks protsessiks. Kuna ettevõttel peavad seda hindama igal majandusaastal, siis nõuab valitseva mõjuvõimu hindamine ettevõtetelt olulisel määral täiendavaid ressursse.

Võrreldes USA GAAP-iga, on Suurbritannia ja Saksamaa kohalikud seadustikud palju sarnasemad rahvusvaheliste standarditega. Mõlema riigi puhul on konsolideerimine nõutud, kui ettevõttel on hääleteenamus tütaretevõttes. Lisaks on seadustesse sisse kirjutatud *de facto* õigus. Autori arvates on sellised nõuded õigustatud, kuna see tähendab, et ettevõtetel on keerulisem muuta tütaretevõtete struktuuri selliselt, et kontserni tulemusi paremini näidata.

Seetõttu oleks oluline terminitele anda kindlad tähendused, mis annaksid mitte inglise keelt kõnelevatele isikutele samuti selguse, kuidas kohalikus keeles termineid tõlkida ja mida nende all on mõeldud.

Eelpool arvestades on autori hinnangul oluline leida ühtne definitsioon valitsevale mõjuvõimule. See tooks kaasa konsolideeritud aruannete parema võrdlemise võimaluse, kuna sellisel juhul oleksid kontserni moodustamiseks ühtsed põhimõtted. Lisaks leiab autor, et valitseva mõjuvõimu defineerimine peaks tuginema *de facto* võimul. Sellisel juhul on emaettevõtetel vähem võimalusi kontserni tulemuste mõjutamises. Emaettevõtte peab arvestama ka nende tüdarettevõtetega, milles tal ei ole otseselt häälteenamust, aga samas teostab valitsevat mõjuvõimu.

2. VALITSEVA MÕJUVÕIMU RAKENDAMINE

2.1. Rakendamine seadustes

Eestis defineeriti emaettevõtte ja tütarettevõtte esimesena Raamatupidamise toimkonna juhendist ERS 5 Äriühendluse arvestuse juhend aastast 1995. Juhend märkis, kui üks äriühing on teises äriühingus osanik või aktsionär, nimetatakse osalevat ühingut emaettevõtteks ja ühingut, kus ta osaleb tütarettevõtteks, kui osalev ühing ise või läbi teiste tütarettevõtete:

- omab häälteenamust või;
- omab õigust ametisse nimetada või tagasi kutsuda enamuse juhatuse või nõukogu liikmetest või;
- nimetas eelneval ja jooksva majandusaastal enamuse juhatuse või nõukogu liikmetest või;
- on sõlminud kokkulepped teiste aktsionäride või osanikega, mille kohaselt ta valitseb häälteenamust.

Kuigi juhendi sõnastusest ei tule see otseselt välja, viitab ERS 5 sõnastus valitsevale mõjuvõimule. Seega on valitseva mõjuvõimu olemus Eestis seadustes kasutusel juba 1990ndate aastate keskpaigast.

Aastal 2000 võttis Raamatupidamise Toimikond vastu Konsolideeritud aruandluse koostamise juhendi. Ka selles juhendis nagu ka ERS 5 ei ole valitsevat mõjuvõimu eraldi defineeritud. Mõiste iseloom on selgitatud läbi ema- ja tütarettevõtete mõistete. Kui üks äriühing on teises äriühingus osanik või aktsionär, nimetatakse osalevat ühingut emaettevõtteks ja ühingut, kus ta osaleb, tütarettevõtteks, kui osalev ühing (Konsolideeritud aruandluse koostamise juhend, 2000):

- a) omab häälteenamust või

- b) omab õigust nimetada või tagasi kutsuda enamuse nõukogu liikmetest või
- c) nimetas eelneval ja jooksva majandusaastal kuni konsolideeritud aruande koostamiseni enamuse juhatuse või nõukogu liikmetest ning teine aktsionär ei oma punktides a ja b toodud õigusi või
- d) on sõlminud kokkuleppe teiste osanike või aktsionäridega, mille kohaselt ta valitseb (esindab) häälteenamust.

Emaettevõtte koos tütarettevõtetega moodustab kontserni.

Juhend annab ammendava loetelu, millisel juhul on tegemist tütarettevõttega. Tingimused ei ole kumulatiivsed ja piisab vaid ühe tingimuse täitmisest, et moodustada kontsern.

Seega on Eesti esimeste juhendite sõnastused piisavalt selged ja ülevaatlilikud, et anda ettevõtetele selged juhised, millal valitsev mõjuvõim on saavutatud. Juhendid viitavad nii juriidilisele võimule kui *de facto* võimule. Esimesed juhendid on ettevõtetele selged ka seetõttu, et valitseva mõjuvõimu saavutamiseks vajalike tingimuste nimekiri on lõplik ja ammendav, seetõttu on ettevõtetal vähem ruumi hinnangute andmiseks. See teeb aruanded selgemaks ja paremini võrreldavaks, kuna konsolideerimise alus on ühesugune. Samuti on selgemad ema- ja tütarettevõtete mõisted, puudub ringdefineerimine. Emaettevõtete olemus ei ole lahti seletatud ainult läbi tütarettevõtete omamise, vaid loetletud on konkreetset tingimused, millele ema- ja tütarettevõtte peavad vastama.

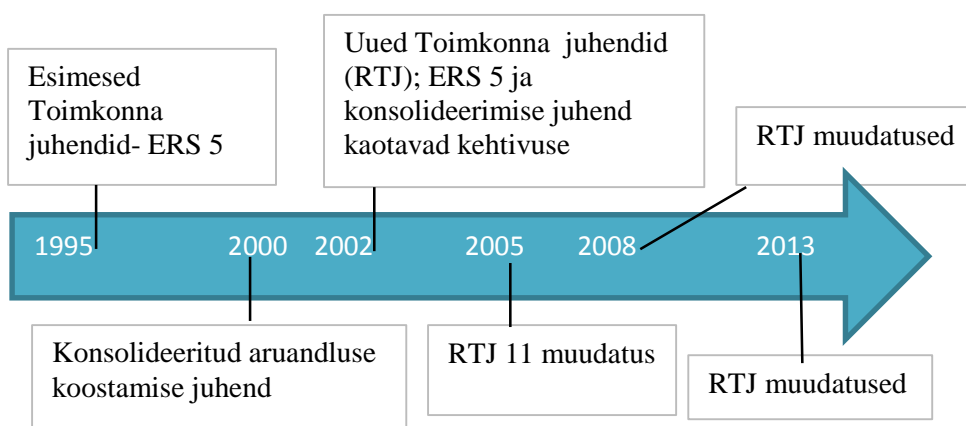
Raamatupidamise Toimkond võttis 2002. aasta lõpus vastu otsuse, millega eelpoolnimetatud ERS 5 ja Konsolideerimise juhend kaotasid kehtivuse. Konsolideerimist ja sellega seotud termineid hakkas kajastama RTJ 11.

Vastavalt 2002. aastal vastu võetud juhendile RTJ 11 on äriühendus majandustehing, mille tulemusena saavutab üks ettevõtte teise ettevõtte üle kontrolli või olulise mõju või suurendab oma osalust sellises ettevõttes. Kontroll ehk valitsev mõju on võime otsustada teise ettevõtte (tütarettevõtte) finants- ja äripoliitika üle. Alates 2002. aastast on kontsern defineeritud kui emaettevõtte koos kõigi tema tütarettevõtetega. Emaettevõtte on ettevõtte, millel on üks või enam tütarettevõtet ning tütarettevõtte on ettevõtte, mille tegevust kontrollib teine ettevõtte. Seega on kontserni ringdefineerimine saanud alguse RTJ 11 esmakordsest kasutuselevõtust.

2002. aastast on definitsioonid liiga üldised ja ei anna piisavat selgust. Lisaks on sõnastused kohmakad. Autori arvates oleks lihtsam emaettevõtte definitsioon, et emaettevõtte

on ettevõtte, millel on vähemalt üks tütarettevõtte. Samuti peaks juhendite koostajad selgitama, mida on mõeldud finants- ja äripoliitika all.

2005. aastal muudeti RTJ 11 sõnastust, nii et, äriühendus on tehing, kus üks ettevõtte saavutab kontrolli teise ettevõtte üle eeldusel, et omandatud ettevõtte sisaldab üht või enamat äritegevust. Lisaks ütleb muudetud juhend, et äriühenduse kontseptsiooni rakendatakse kontserni konsolideeritud aruannetes tütarettevõtete kajastamisel. Hilisemates RTJ muudatustes ei ole valitseva mõjuvõimu, ema- ega tütarettevõtete definitsioonid muutunud. Joonis 2 kirjeldab Eesti Raamatupidamise Toimkonna juhendites toimunud muudatusi.

Joonis 2. Eesti Raamatupidamise Toimkonna juhendite ajalugu

Allikas: autori koostatud

Valitseva mõjuvõimu definitsioon ei ole Eesti raamatupidamisjuhendites muutunud alates 2002. aastal vastu võetud RTJ-st.

Eestis on kontserni ja ema- ning tütarettevõtete definitsioonid küllaltki uued. Raamatupidamise toimkonna juhendid on olnud kooskõlas rahvusvaheliste standarditega. Muudatused standardites on tuginenud muudatustele rahvusvahelistes standardites. Eesti seadustike definitsioonid pärinevad 1990ndate aastate algusest, seega on maailma mõistes valitseva mõjuvõimu defineerimine Eestis suhteliselt uus.

Arenenud riikide seadustikes on terminite defineerimine saanud alguse juba eelmise sajandi alguses. Walker on uurinud konsolideerimise ajalugu ja selle alustamist USA-s ja Suurbritannias. 20. sajandi alguses oli USA-s konsolideerimine õigustatud ainult 100% omandi puhul. Tasapisi hakkas konsolideerimise ulatus kasvama ja aruannetesse liideti kõik

enamusosalusega ettevõtted (Nobes, 2014a). USAs oli vajadus konsolideerida seoses ärimudelite muutustega, ettevõtted laienesid teistesse osariikidesse (Nobes, 2014b).

Sellele vaatamata ei olnud ühtset lähenemist, mida peab enamusosalus olema. SEC pidas esialgu konsolideerimise aluseks häälteenamust, aga lähenemine muutus 1932. aastal enamusosaluseks omakapitalis (Nobes, 2014b). Sellele vaatamata viitas USA standard hiljem häälteenamusele.

Suuremas osas kontinentaal-Euroopas on konsolideerimine üsna hiljutine nõue. Saksamaa oli üks esimesi riike maailmas, mis nõudis konsolideerimist, aga see ei olnud kohustuslik kuni 1965. aasta seadusteni (Nobes, 2014b). Konsolideerimise eesmärk oli sellel ajal ainult informatsiooni andmine. Saksamaa seadustes oli oluline valitsev mõjuvõim, mitte omandiõigus (Nobes, 2014a).

Tütarettevõtete definitsioon ei ole samuti seaduses pikka aega sisse kirjutatud. USA esimestes 1939. aasta raamatupidamisstandardites ei olnud tütaretevõtte defineeritud, samuti mitte selle parandatud versioonis aastal 1987 (Nobes, 2014b).

Enne Seitsmenda Direktiivi rakendamist lubasid Saksamaa seadused konsolideerida ühise kontrolli all olevaid ettevõtteid, puudus vajades tütaretevõtet defineerida (Nobes, 2014b). Samal ajal Suurbritannia seadused defineerisid tütaretevõtte, kuigi kõiki tütaretevõtteid ei tohtinud konsolideerida (Nobes, 2014b).

Esimesena defineeris oma seadustikes tütaretevõtet Suurbritannia.

Suurbritannia

Suurbritannias defineeriti tütaretevõtte esmakordselt 1929. aasta äriseadustikus, aga see oli sõnastatud pigem informatsiooni avalikustamise kui konsolideerimise eesmärgil. Nobes (2014a) uuris Suurbritannia selle aja seadustike ja jõudis järeldusele, et omand oli konsolideerimiseks piisav tingimus, valitsev mõjuvõim ei olnud vajalik ega nõutud. Leo uuris täpsemalt Suurbritannia seadustes valitseva mõjuvõimu tähendust ja jõudis järeldusele, et silmas on peetud domineerivat mõju mitte absoluutset võimu (Nobes, 2014a).

Andmed esimeste konsolideeritud aruannete kohta Suurbritannias pärinevad 1920ndatest aastatest (Nobel Industries) ja Dunlop 1930ndatel (International Group Accounting, 2014). Uuringud näitavad ka, et Suurbritannia ettevõtete juhid olid konsolideerimise vastu, kuna sellisel juhul oleks vähem võimalusi moodustada salajasi reservide ja varjata sissetulekuid (International Group Accounting, 2014).

Vastupidiselt USA lähenemisele, viitas Suurbritannia seadus tütaretevõtte defineerimisel alates 1947. aastast enamusalusele omakapitalis (Nobes, 2014a). Suurbritannias nähti konsolideeritud aruandeid pigem kui lisandit emaettevõtte aruannetele, USA-s pidi konsolideeritud aruanded asendama emaettevõtte iseseisvaid aruandeid (International Group Accounting, 2014).

Ettevõtte on teise ettevõtte tütaretevõtte ainult juhul kui:

- a) see teine ettevõtte on osanik ja kontrollib juhatuse koosseisu; või
- b) ta omab rohkem kui pool omakapitalist.

Suurbritannia Kaubandus- ja Tööstuskoda andis 1985. aastal välja Seitsmenda direktiivi konsulteerimisdokumendi, mille järgi oli selge, et Suurbritannia seadustesse on vaja teha mitmeid olulisi muudatusi (International Group Accounting, 2014). Kõikide muudatustega võeti äriseadustik vastu 1989. aastal.

Kuigi Suurbritannia oli esialgselt selle vastu, et tütaretevõtte defineerida läbi *de facto* võimu, sisaldas uus äriseadustik siiski seda direktiivi võimalust. Sellest tulenevalt oli Suurbritannia seaduses 6 erinevat tingimust, mis võivad viidata tütaretevõttele. Seaduse kohaselt on ettevõtte tütaretevõtte kui (International Group Accounting, 2014):

1. a) emaettevõttel on häälteenamus; või
b) emaettevõttel on valitsev mõjuvõim tütaretevõtte üle läbi lepingute või ettevõtte põhikirja;
2. emaettevõtte on tütaretevõtte osanik ja
a) omab valitsevat mõjuvõimu enamuse nõukoguliikmete häälte üle; või
b) omab valitsevat mõjuvõimu läbi muude kokkulepete; või
3. emaettevõtte on tütaretevõtte oluline huvi ja
a) kasutab valitsevat mõjuvõimu; või
b) toimub ühtne juhtimine.

Viimases punktis tähendab oluline huvi seda, et emaettevõttel vähemalt 20% pikaajaline investeering tütaretevõttes ja seda hoitakse kasumi saamise eesmärgil.

Suuremad muutused Suurbritannia seadustes oli tingitud Seitsmenda direktiivi vastuvõtmisega. Seadused on liikunud *de jure* õigustelt rohkem *de facto* õigustele, mis on olulisel määral rohkem kooskõlas rahvusvaheliste finantsaruandlusstandarditega.

USA

USA-s reguleeris konsolideerimist esimesena standard ARB 51, mis võeti vastu 1959. aastal (Casabona, 2005). See keskendus ettevõtetele, mis annavad välja hääleõiguslikke aktsiaid ehk kasumit teenivatele äriettevõtetele. Selle kohaselt oli konsolideerimine vajalik ja nõutav, kui ühel ettevõttel on kas otseselt või kaudselt valitsev mõjuvõim teise ettevõtte finantspoliitika üle. Selles kontekstis tähendab valitsev mõjuvõim rohkem kui 50% hääleõiguse omamist teises ettevõttes (Müller, 2010). Järelikult oli konsolideerimisel oluline *de jure* võim. Valitseva mõjuvõimu termin on USA seadustes eksisteerinud konsolideerimise reeglite kehtestamisest alates, aga seda ei ole defineeritud (Müller, 2010).

Seega oli esimese standardi alusel konsolideerimise aluseks valitsev mõjuvõim, mis on saadud läbi hääleõiguse. Aga alates ajast, millal ARB 51 avalikustati, on nii äriettevõtted kui ka kasumit mitteteenivad ühingud kasvanud ja arenenud, organisatsioonide struktuurid on muutnud keerulisemaks.

Alates ARB 51 avalikustamisest on FASB avalikustanud standardile mitmeid parendusi, millega muutus konsolideerimise ulatus. Valitseva mõjuvõimu terminit parendustega ei defineeritud.

Kuna ärikeskkond oli muutunud avaldas FASB 1995. aastal eelnõu „*Exposure Draft on Consolidated Financial Statement: Policy and Procedures.*“ Selles dokumendis sõnastati valitsev mõjuvõimu definitsioon. Dokumendi avaldamisega kaasnes suur vastuseis ja FASB oli sunnitud selle maha võtma (Müller 2010). 1999. aastal avalikustas FASB uue eelnõu „*Consolidated Financial Statements: Purpose and Policy.*“ Ka selle eesmärk oli täpsustada ja selgitada valitseva mõjuvõimu definitsiooni. Dokument defineerib valitsevat mõjuvõimu läbi kaheosalise testi (FASB Issues, 2008):

- võime valitsevat mõjuvõimu omaval ettevõttel juhtida teise ettevõtte poliitikat ja juhatust, mis juhib ettevõtte igapäevategevust ja
- valitsevat mõjuvõimu omava ettevõtte võime suurendada kasumit ja vähendada kahjumit läbi valitseva mõjuvõimu.

FASB-i koostatud juhend ei leidnud juhatuse liikmete hulgas piisavalt poolehoidu ja seetõttu lõplikku dokumenti selle kohta ei avaldatud. 2005. avaldas FASB uue eelnõu, mis pidi asendama standardit ARB 51. Dokumenti oli sisse jäänud ARB 51 üle 50% hääleõiguse nõue, see tähendab, et USA läheneb valitsevale mõjuvõimule jätkuvalt lähtudes ainult otsesest juriidilisest õigusest (Müller, 2010). IASB/FASB avaldatud arutelu dokumendis jõuti

järeldusele, et valitseva mõjuvõimu laiem defineering on kooskõlas konsolideeritud aruande eesmärgiga anda kasulikku informatsiooni investoritele ja teistele aruande tarbijatele. (Nobes, 2014b).

USA raamatupidamisestandardid erinevalt IFRS-ist ei arvestata valitseva mõjuvõimu hindamisel *de facto* valitsevat mõjuvõimu (US GAAP versus IFRS, 2013). IFRS eelistab valitseva mõjuvõimu põhist mudelit, USA siseriiklik juhend eelistab riski ja tulu vastandavat mudelit (Forgeas, 2008).

Tütarettevõtte defineeriti esmakordselt 1971. aastal. Definiitsiooni aluseks oli valitsev mõjuvõim, mis tähendas, et emattevõttel pidi olema enamusosalus tütaretevõttes (Nobes, 2014b). Tütarettevõtte definiitsiooni parendati 2007. aasta USA finantsaruandlusstandardites, kus tütaretevõtte defineeriti läbi valitseva mõjuvõimu finantspoliitika üle (Nobes, 2014b). See definiitsioon on täpsem ja annab ettevõttele vähem tõlgendusruumi. Seega on oluline, et ettevõttel oleks valitsev mõjuvõim teise ettevõtte finantshuvide üle, mis tähendab, et ei ole võimalik kontserni finantstulemustega manipuleerida.

USA seadusandlus on liikunud täpsemate definiitsioonide poole, samas ei ole olulised terminid siiski kõik defineeritud. Erialakirjanduses on märgitud, et konsolideerimisega seotud seadusandlus muutus oluliselt pärast Enroni juhtumit. Samas on seadustesse siiski sisse kirjutatud valitseva mõjuvõimu omamine läbi hääleõiguse. Seega on ettevõtetel siiski võimalik finantsaruannetesse kõiki ettevõtteid konsolideeritud aruannetesse mitte lisada, mis tähendab, et konsolideeritud finantsaruanded ei pruugi olla tõesed ja peegeldada tegelikku olukorda.

Saksamaa

Saksamaa oli üks esimesi riike Euroopas, mis konsolideerimist nõudis alates 1930ndatest aastatest (International Group Accounting, 2014). Kohustuslikuks sai see alates 1965. aasta seadusemuudatustest. Samas nähti konsolideeritud aruannetel ainult informatiivset eesmärki.

Saksamaa oli ühtlasi üks esimesi riike, mis võttis kasutusele Seitsmenda direktiivi. 1985. aastal võeti vastu otsus, millega kinnitati Neljas, Seitsmes ja Kaheksas direktiiv (International Group Accounting, 2014). Saksamaa seaduste kohaselt tuleb konsolideerida ettevõtted, mis vastavad kas kohalikule äriseadustele või Seitsmendale direktiivile. Üldjuhul ei tekita see tõlgendus probleeme, kuna mõisted on omavahel kattuvad. Samas olukordades, kus näiteks ühel ettevõttel on õigus ametisse määrata juhatust ja nõukogu, aga teisel ettevõttel on

häälteenamus, siis juhendite alusel on konsolideerimine nõutav mõlemal ettevõttel (Nobes, 2014b).

Saksamaal oli kasutusel palju täpsemad konsolideerimise mudelid kui USA-s või Suurbritannias. Saksamaa seadustes defineeriti konsolideerimisgrupp läbi ühtse juhtimise. See viitab, et valitsev mõjuvõim, mitte osalus, on oluline ning valitsev mõjuvõim omas selle tavapärasest tähendust (Nobes, 2014a). Saksamaa tõi ka näiteid ühtsest juhtimisest, näiteks juhtimislepingud või täielik integratsioon. Enamusosalus omakapitalis oli pigem ümberlükatav eeldus (Nobes, 2014a).

2.2. Rakendamine rahvusvahelistes standardites, direktiivides

Esimene rahvusvaheline standard, mis käsitles konsolideerimist, oli IASC poolt vastu võetud IAS 3 *Consolidated Financial Statements* aastast 1976. 1989. aastal asendati see standarditega IAS 27 *Consolidated Financial Statements and Accounting for Investments in Subsidiaries* ja IAS 28 *Accounting for Investments in Associates*. 2013. aastal muudeti IAS 27 konsolideeritud aruannete osa uueks IFRS 10 *Consolidated Financial Statements*.

IASC liikmete konsolideerimispraktika ei olnud 1970ndate aastate keskel ühtne. Konsolideeritud aruannete koostamine oli kohustuslik USA seaduse kohaselt 1930ndatest aastatest ja Suurbritannias alates 1947. aasta Äriseadustiku alusel (Camfferman, 2007). Ka Seitsmendat direktiivi ei olnud selleks ajaks veel vastu võetud. IAS 3 pidi riikide praktikat ühtlustama.

Standard IAS 3 oli küllaltki paindlik, aga nõudis, et emafirmad peavad koostama konsolideerimisaruande (Camfferman, 2007). IAS 3 koostamisel oli küsimuseks, mida valida konsolideerimise aluseks. Põhiprobleemideks olid: esiteks, kas ettevõtted, mis tegutsevad täiesti teises valdkonnas, võib konsolideerimisest välja jätta; teiseks, kas tütaretevõtet võib defineerida ainult läbi hääleõiguse või peaks alus olema suurem – lähtudes valitsevast mõjuvõimust finants- ja äripoliitika üle (Camfferman, 2007). Komitee otsustas, et tütaretevõtted tuleb defineerida läbi hääleõiguse. Aga sellega oleks standard läinud vastuollu paljude riiklike seaduste ja regulatsioonidega. Seetõttu otsustas komitee, et nii hääleõigus kui valitseva mõjuvõimu kriteeriumid lähevad arvesse (Camfferman, 2007).

Standard IAS 3 sisaldas grupi kontseptsiooni, mis lubas tütaretevõtet määrata muude kriteeriumite kui hääleõiguse alusel. IAS 3 määras, et harvadel juhtudel võib konsolideerida ka

selliseid ettevõtteid, mille ematavõttel on seadusega ettenähtud või lepingute alusel valitsev mõjuvõim teise ettevõtte finants- ja äripoliitika üle, isegi juhul kui ematavõttel ei ole teises ettevõttes hääaltenamust. (Camfferman, 2007).

IAS 3 oli üks edukamaid finantsstandardeid, olles aluseks ka Seitsmendale direktiivile. IASC originaalettepanek oli, et konsolideerimine peab hõlmama kõiki erinevate tegevusvaldkondade tüürettevõtteid, aga selline ettepanek võiti halvasti vastu USA-s (Camfferman, 2007). See oli üks põhjustest, miks IAS 3 otsustati 1982. aastal uuesti üle vaadata. Moodustati uus standard IAS 27, kus arvestati ka, millised tavad on kasutusel nii USA-s kui ka Euroopas (Camfferman, 2007). IASC tegi standardi koostamisel tugevat koostööd Euroopa Komisjoniga. Uues standardis käsitleti konsolideerimist ja konsolideeritud aruannete esitamist ettevõtetele, mis on ematavõtte valitseva mõjuvõimu all (Casabona, 2005). Kõik taolised ettevõtted peavad olema aruandesse lisatud (Müller, 2010). Kuna IAS 27 eelnõu oli kooskõlas nii USA kui Euroopa praktikaga, siis võeti see üldiselt hästi vastu. IAS 27 vastuvõtmisel oli vaid üks vastuhääl (Camfferman, 2007). Standardis defineeriti valitsev mõjuvõim kui õigus juhtida põhi- ja finantspoliitikat.

Õigus juhtida ettevõtte finants- ja äripoliitikat tähendab strateegilist võimu. Äripoliitika selles kontekstis tähendab seda, mis on seotud näiteks müügi, turunduse, tootmise ja personalijuhtimisega (Müller, 2010). Finantspoliitika tähendab neid strateegiaid ja otsuseid, mis suunavad teise ettevõtte arvestuspõhimõtteid, näiteks eelarve heakskiitmine, laenupoliitika, dividendipoliitika, võlakirjade poliitika, rahavoogude juhtimine jne (Müller, 2010). Sellise strateegilise võimu omanik saab määrata ja suunata teise ettevõtte varaobjektide kasutamist kas otse läbi oma tegevuse või kaudselt neid müües. Omanikul on ka võimalus määrata, kas teine ettevõtte peaks sõlmima täiendavaid laenulepinguid või maksta võlgu. Oluline küsimus selles kontekstis on ka, kas selline strateegiline võim peab oma iseloomult olema tingimata eksklusiivne (Müller, 2010).

Müller (2010) on seisukohal, et sellist mõjuvõimu ei jagata ega jaotata ehk ainult üks ettevõtte võib omada valitsevat mõjuvõimu teise ettevõtte üle. Olukordades kus finants- ja äripoliitikat suunatakse juhitakse koos teise ettevõttega, valitsev mõjuvõim puudub (Müller, 2010).

Standard IAS 27 sisaldab selgelt valitseva mõjuvõimu põhist tüürettevõtte definitsiooni. IAS 27 ütleb, et enamusosalus ei ole vajalik, aga see ei täpsusta olukorda, kus osalus puudub täielikult (Müller, 2010).

Standardi täpne definitsioon oli, et valitsev mõjuvõim on õigus juhtida põhi- ja finantstegevust selliselt, et ettevõtte saaks sellest tegevusest tulevikus kasu (Müller, 2010).

Teise ettevõtte tegevusest tulu saamine on peamiselt (ja enamasti) seotud omakapitali omamisega. Aktsiate või osade omanik saab otsest tulu läbi dividendimaksete ja aktsiate väärtuse kasvust, eriti börsil noteeritud ettevõtete puhul. Kaudselt on võimalik kasu saada selliste aktsiate või osade müügist. Teise ettevõtte tegevustest kasu saamist on võimalik laiendada, mis tuleneb õigusest kontrollitava ettevõtte varaobjektide ja kohustuste tasumist (Müller, 2010).

Standardis IAS 27 eeldatakse, et valitsev mõjuvõim eksisteerib, kui on olemas rohkem kui 50% häälteenamus. Samal ajal võib olla olukord, kus taoline häälteenamus ei pruugi tähendada valitsevat mõjuvõimu, eriti olukordades, kus on palju väikeaktsionäre või mõnel teisel ettevõttel on võime kontrollida ettevõtte juhatust (Müller, 2010).

IASB jätkas konsolideerimisküsimuste arutamist 2002. aastal (Alexander, 2014). 2011. aastal osaliselt seoses IASB ja USA raamatupidamisstandardite lähendamise plaaniga, avaldati uus standard IFRS 10, mis käsitleb konsolideerimist. Selle standardi kohaselt tuleb konsolideerida need ettevõtted, mille üle emaettevõttel on otseselt või kaudselt valitsev mõjuvõim ja millest ta kasu saab (Nobes, 2014a). Standard kasutab ühte konsolideerimismudelit – valitsev mõjuvõim (Alexander, 2014). Seega on standardi eesmärk kaotada konsolideerimisnõuete ebaselgus. Emaettevõttel ei ole enam võimalik konsolideerimist vältida, kui tal on tüdarettevõtte üle valitsev mõjuvõim. Standardi IFRS 10 definitsioon valitsevale mõjuvõimule on laiem kui standardis IAS 27 (Alexander, 2014).

IFRS 10 märgib, et investor omab valitsevat mõjuvõimu investeerimisobjekti üle, kui ta on avatud või tal on õigused investeerimisobjektis osalemisest tulenevale muutuvale kasumile ja ta saab võimu kaudu, mis tal on investeerimisobjekti üle, mõjutada seda kasumit.

Definitsioon toob kaasa uue mõiste – võim. IFRS 10 kohaselt on investoril võim, kui investoril on õigused, mis annavad talle hetkel võimaluse juhtida olulisi tegevust, st tegevusi, mis mõjutavad olulisel määral investeerimisobjekti kasumit (Komisjoni määrus nr 1126/2008).

IFRS 10 laiendab „võim kontrollida“ kontseptsiooni situatsioonidele, kus valitsev mõjuvõim on saadud ilma enamuse hääleõiguse omamiseta. Selleks, et aru saada, kas *de facto* võim eksisteerib, on standardis IFRS 10 välja töötatud kaheosaline lähenemine (Alexander, 2014).

Nii nagu standardis IAS 27 tuleb ka standardis IFRS 10, arvesse võtta potentsiaalne hääleõigus valitseva mõjuvõimu hindamisel. Potentsiaalsed hääleõigused on õigused, mis annavad õiguse tulevikus hääleõigust saada, näiteks optioonide omamine (Alexander, 2014). Aga need võetakse arvesse ainult juhul, kui sellised tulevikus omandatavad hääleõigused on olulised (Alexander, 2014). Valitseva mõjuvõimu hindamine põhineb taoliste õiguste eesmärgi, plaani ja tingimuste hindamisel ning põhjustel, miks ettevõtte selliste tingimustega nõustus. Näiteks, kas selliste õiguste hoidjal on lepinguliselt lubatud vahele astuda, oma hääleõigust rakendada ja juhtida teise ettevõtte otsuseid (Alexander, 2014).

Investoril ei ole vajalik saada enamuse investeerimisobjekti kasumist või tulust selleks et lugeda investeerimisobjekti tütarettevõtteks (Need to know, 2013). Investor peab hindama kõiki fakte ja asjaolusid, et selgeks teha, kas ettevõttel on valitsev mõjuvõim (Need to know, 2013).

Valitseva mõjuvõimu definitsioon standardis IFRS 10 on edasi arendatud vastukaaluks finantsaruandluse probleemidele, mis selgusid majanduskriisi ajal 2007 – 2009 aastal, täpsemalt nn „loominguline raamatupidamine,“ mida kasutati, et luua teatud spetsiaalse eesmärgiga või struktuurseid üksuseid, eesmärgiga neid konsolideerimisest välja jätta (Alexander, 2014). Seetõttu laiendati 2011. aastal valitseva mõjuvõimu definitsiooni standardis IAS 27.

Seal on välja toodud kaks olulist komponenti: 1) võime valitseda (*govern-* i.k.) ettevõtte finants- ja äripoliitikat; 2) saada kasu ettevõtte tegevusest (Alexander, 2014).

Definitsioon põhineb kolmele tähtsale komponendile (Alexander, 2014):

- 1) investori võim investeerimisobjekti üle;
- 2) investori avatus või õigus investeerimisobjekti muutuvale kasumile;
- 3) investori võime kasutada võimu investeerimisobjekti üle, et mõjutada investeerimisobjekti tulusid.

Üle vaadatud ja täiendatud standard hakkas kehtima alates 1. jaanuar 2013 alanud raamatupidamisperioodidele (Alexander, 2014).

Euroopa Liidu direktiivid

Euroopa Liidus avaldati esimesed dokumendid, mille alusel hiljem koostati Seitsmes direktiiv, 1960-ndatel aastatel. Isegi 1970. aastate keskel, kui avaldati direktiivi esimene eelnõu, oli konsolideerimispraktika Euroopa Liidus erinev (International Group Accounting, 2014). Konsolideerimist ei praktiseeritud mitmes liikmesriigis veel ka 1980-ndatel aastatel. Kuna

Euroopas ei olnud konsolideerimispraktika veel väga levinud, siis baseerus Seitsmenda direktiivi esimene eelnõu suuresti USA, Iirimaa ja Hollandi praktikal (International Group Accounting, 2014). Direktiivi esimene eelnõu koostati olulisel määral Saksamaa mudeli alusel, kuna komisjoni esimees (prof. Elmendorff) oli sakslane ja teisi seaduseid ei olnud, mida eeskujuks võtta (Nobes, 2014b). Konsolideerimise aluseks oli valitsev mõjuvõim, mis sobis aruande eesmärgiga – anda investoritele informatsiooni. Aga eelnõu muutus tugevalt seoses pikale venivatele Euroopa Liidu siseste läbirääkimiste (Nobes, 2014b).

Seitsmes direktiivis põhines konsolideerimine üldisele valitseva mõjuvõimu kontseptsioonile, millest hääلteenamus oli vaid üks võimalikke valitseva mõjuvõimu realiseerimise võimalusi (Nobes, 2014b).

Hermann Niessen oli vastutav ametnik Euroopa Liidu raamatupidamise harmoniseerimisel 1980-ndatel aastatel. Tema hinnangul oli kõige keerulisem ja vastuolulisem teema Euroopa Liidu Seitsmenda direktiivi koostamisel grupi defineerimine (Nobes, 2014a). Ta pidas direktiivi komistuskiviks tütarettvõtte definitsiooni, mida ei suudetud kokku leppida, kas vajalik on juriidiline ehk omandiõigus või kontroll ehk valitsev mõjuvõim (Nobes, 2014b).

Seitsmenda direktiivi esimene eelnõu baseerus konsolideerimine rohkem *de facto* võimul. Tütarettvõtteid defineeriti läbi grupi võime kasutada domineerivat võimu, aga ka läbi teiste ettevõtete, mida juhitakse tsentraalselt (Nobes, 2014a).

Siiski sisaldas Seitsmes direktiivi lõplik verisoon Suurbritannia reeglipõhist lähenemist, direktiivi lisas A on toodud tehnilised definitsioonid, mida oleks lihtsam auditeerida (Nobes, 2014a).

Selleks ajaks, kui Suurbritannia hakkas Seitsmendat direktiivi rakendama, olid Suurbritannia professionaalid aru saanud, et Saksamaa seadused olid täpsustanud probleemi, mis Suurbritannia aruannetes jätkuvalt esines: valitseva mõjuvõimu all olevad mitte-tütarettvõtted (Nobes, 2014a).

2007. aastal võttis Euroopa Komisjon suuna lihtsustada Euroopa Liidu ärikeskkonda äriseaduse, raamatupidamise ja auditeerimise valdkonnas. Ettepanekute eesmärk oli vähendada ettevõtete administratiivseid kohustusi, mida peetakse vananenud ja liiga kalliks. Liikmesriigid siiski ettepanekuga ei nõustunud ja väitsid, et seadusemuudatused pigem suurendaksid kulutusi.

2009. aastal avaldas komisjon uue konsultatiivdokumendi *Consultation Paper on Review of the Accounting Directives* ja 2011. aastal avaldas komisjon uue direktiivi, mis pidi

asendama olemasolevaid raamatupidamisdirektiive Euroopa Liidus. Euroopa Parlament kinnitas direktiivi 2013. aastal. Liikmesriigid peavad oma seadused direktiiviga kooskõlla viima kahe aasta jooksul.

Kuna Eesti raamatupidamise toimkonna juhendid on hetkel kooskõlas rahvusvaheliste standarditega, siis on oodata muudatusi Eesti kohalikes Standardites.

KOKKUVÕTE

Konsolideeritud aastaaruannete eesmärk on anda informatsiooni olemasolevatele ja potentsiaalsetele uutele investeerijatele. Selle alusel saavad investorid analüüsida kontserni rahakäivet ja kasumit. Seetõttu on oluline mõista, kuidas on ettevõtted konsolideeritud aruannetesse lisatud.

Valitseva mõjuvõimu ehk *control* definitsioone leiab paljudes seadustes ja standardites. Mõistega defineeritakse kontserni moodustamist, millistel alustel jaotatakse ettevõtted ema- ja tütaretevõteteks, seetõttu on oluline mõista ka kontserni ning tütar- ja emaettevõtete terminite definitsioone.

Magistritöö eesmärk oli analüüsida termini *control* olemust ja tekkepõhjust. Antud eesmärgi saavutamiseks analüüsis autor Eesti, Saksamaa, Suurbritannia, USA seadustike ning rahvusvahelisi finantsaruandlusstandardeid ning Euroopa Liidu direktiive.

Seadustikes on valitsevat mõjuvõimu defineeritud erinevalt, olenevalt seadusest või standardist. Definitsioonides on olulised emaettevõtte hääleõigus, õigus ametisse nimetada juhtkonda või mõlemad.

Esimeses peatükis keskenduti termini olemuse ja rakendamise analüüsimisele. Eestis on kontsern defineeritud raamatupidamise seaduses, äriseadustikus, konkurentsiseaduses ja juhendis RTJ 11. Autori hinnangul defineerivad valitseva mõjuvõimu olemust kõige paremini Eesti seadustest raamatupidamise seadus ja konkurentsiseadus, samas ei ole kumbki definitsioon ammendav. Raamatupidamise seadus kasutab väljendit „sealjuures võib valitsev mõjuvõim tuleneda järgmistest asjaoludest.“ See viitab selgelt, et loetelu ei ole lõplik ja on pigem soovituslikku laadi. Kontserni moodustamisel tekitab selline sõnastus probleeme. Näiteks ühel investoril võib olla 50% hääleõigus tütaretevõttes, samas võib teisel investoril olla võimalus ametisse nimetada enamuse juhtkonna liikmetest. Seaduse kohaselt on mõlemal

investoril valitsev mõjuvõim, samas on konsolideerimine lubatud ainult ühel ettevõttel. Seadus sellist seda küsimust ei lahenda.

Konkurentsiseaduse definitsiooni oluline erinevus võrreldes teiste seadustega on, et valitsevat mõjuvõimu ei defineerita kui häälteenamust. Siiski on jäetud ruumi tõlgendustele. Ka konkurentsiseadus kasutab väljendeid, mis viitavad, et seaduses toodud loetelu valitseva mõjuvõimu hindamiseks ei ole lõplik või valitsev mõjuvõim võib olla saavutatud hoopis muudel alustel, kui seaduses kirjas. Konkurentsiseadus on rohkem *de facto* õigusega kui raamatupidamise seadus.

Autori hinnangul on konkurentsiseaduse definitsioon parem kui raamatupidamise seaduses toodud, kuna on kõikehõlmavam, aga sõnastust peab muutma selgemaks ja vähem peaks olema ruumi tõlgendamisel.

Rahvusvahelistes standardites reguleerivad konsolideerimist nii IFRS kui ka Euroopa Liidu direktiivid. Standardis IFRS 10 tuuakse valitseva mõjuvõimu saavutamiseks välja kolm tingimust, mis kõik peavad olema täidetud. Nendeks on võim investeerimisobjekti üle, avatus ja õigused muutuvale kasumile ning õigus mõjutada kasumi suurust. Standardi IFRS 10 lisa B on toodud väga detailne rakendusjuhise, mis kirjeldab hüpoteetilisi olukordi, kuidas hinnata valitseva mõjuvõimu saavutamist. Seetõttu hindab autor, et standardi IFRS 10 definitsioon koos lisades olevate selgituste ja näidetega on kõige selgem ettevõtete jaoks. Standard IFRS 10 annab tervikliku mõistete komplekti, mis on valitsev mõjuvõim, milliseid ettevõtteid lugeda emaettevõtteks ja milliseid tütarettevõtteks. Samas võtab IFRS kasutusele uue termini „võim,“ mille sisust on samuti vaja eraldi aru saada.

Autor leidis, et IFRS lisa B alusel valitseva mõjuvõimu hindamine on pikk protsess ja arvesse tuleb võtta paljusid asjaolusid investori enda, investeerimisobjekti kui ka kolmandate osapoolte suhtes. Seetõttu võib valitseva mõjuvõimu hindamine võtta investoril palju lisa-aega ning ressursi. Investoril on vaja olulist informatsiooni investeerimisobjekti igapäeva tööst. Ta peab teadma, millise on investeerimisobjekti olulised tegevused ja millised nendest mõjutavad tema kasumit kõige enam.

USA-s reguleerib konsolideerimist raamatupidamisjuhend ASC 810 *Consolidation*. Juhend ei defineeri mitmeid olulisi termineid nagu valitsev mõjuvõim, kontsern ja emaettevõte. Samas on konsolideerimisel need olulised. USA GAAP ja Euroopa Liidu raamatupidamisdirektiiv ning IFRS standardid on oma nõuetes väga erinevad, seega võib tekkida olukord, kus ühe riigi standardite alusel koostatud konsolideeritud aruanne ei pruugi

olla samade tulemustega olukorras, kus kasutatakse teisi standardeid. Et ei tekiks olulisi erinevusi kajastamisel, ongi vajalik standardite harmoniseerimine.

Teises peatükis keskendub autor valitseva mõjuvõimu tekkepõhjuste analüüsimisele. Eestis defineeriti ematettevõtte ja tütarettevõtte esimesena Raamatupidamise toimkonna juhendist ERS 5 Äriühendluse arvestuse juhend aastast 1995. Autori leidis, et esimesed juhendid andsid ammendava loetelu, millisel juhul on tegemist tütarettevõttega, definitsioonid olid selged. Juhendis toodud tingimused ei olnud kumulatiivsed ja piisas vaid ühe tingimuse täitmisest, et moodustada kontsern. Seega olid Eesti esimeste juhendite sõnastused piisavalt selged ja ülevaatlikud, et anda ettevõtetele selged juhised, millal valitsev mõjuvõim on saavutatud. Juhendid viitavad nii juriidilisele võimule kui ka *de facto* võimule. Sõnastus muutus RTJ 11 vastuvõtmisega, kus valitseva mõjuvõimu definitsioon on väga laialt ning ei selgita täpsemalt, millised tingimused peavad olema täidetud valitseva mõjuvõimu saavutamiseks.

Arenenud riikide konsolideerimise ajalugu ulatub tagasi 20. sajandi algusesse. Tol ajal oli USA-s konsolideerimine õigustatud ainult 100% omandi puhul. Suuremas osas kontinentaal-Euroopas on konsolideerimine üsna hiljutine nõue. Saksamaa oli üks esimesi riike maailmas, mis konsolideerimist nõudis.

USA-s reguleeris konsolideerimist esimesena standard ARB 51, mis võeti vastu 1959. aastal. Selle kohaselt oli konsolideerimine vajalik, kui ühel ettevõttel on kas otseselt või kaudselt valitsev mõjuvõim teise ettevõtte finantspoliitika üle. USA GAAP erinevalt IFRS-ist ei arvestata valitseva mõjuvõimu hindamisel *de facto* valitsevat mõjuvõimu.

Saksamaal oli kasutusel palju täpsemad konsolideerimise mudelid kui USA-s või Suurbritannias. Saksamaa seadustes defineeriti konsolideerimisgrupp läbi ühtse juhtimise. See viitab, et valitsev mõjuvõim, mitte osalus, on oluline.

Esimene rahvusvaheline standard, mis käsitles konsolideerimist, oli IASC poolt vastu võetud IAS 3. Standard IAS 3 sisaldas grupi kontseptsiooni, mis lubas tütarettevõtet määrata muude kriteeriumite kui hääleõiguse alusel. 1982. aastal vaadati standard uuesti üle ja koostati uus standard IAS 27, kus arvestati ka, millised tavad on kasutusel nii USA-s kui ka Euroopas. Kuna IAS 27 eelnõu oli kooskõlas nii USA kui ka Euroopa praktikaga, siis võeti see üldiselt hästi vastu. Standardis defineeriti valitsev mõjuvõim kui õigus juhtida põhi- ja finantspoliitikat. 2011. aastal avaldati uus standard IFRS 10, mis käsitleb konsolideerimist.

Autor leidis, et nii Eesti kui ka teiste riikide seadustike ja rahvusvaheliste standardite definitsioonid on aja jooksul muutnud. Samas on termini *control* definitsioon neis siiski erineva

tähendusega. Lõplikku selgust ei ole ka selles osas, kas valitseva mõjuvõimu olemasoluks piisab *de jure* õigusest tütaretevõtte üle või peaks arvestama pigem *de facto* õigusega. Rahvusvahelised standardid kasutavad pigem *de facto* õigust, USA standardid pigem *de jure* õigust.

Seadustikud on liikunud täpsemate definitsioonide poole, samas ei ole olulised terminid siiski kõik defineeritud.

Autori hinnangul on oluline leid ühtne definitsioon valitsevale mõjuvõimule. See tooks kaasa konsolideeritud aruannete parema võrdlemise võimaluse, kuna sellisel juhul oleksid kontserni moodustamiseks ühtsed põhimõtted. Lisaks leiab autor, et valitseva mõjuvõimu defineerimine peaks tuginema *de facto* võimul. Sellisel juhul on emaettevõtetel vähem võimalusi kontserni tulemuste mõjutamises. Emaettevõtte peab arvestama ka nende tütaretevõtetega, milles tal ei ole otseselt häälteenamust, aga samas teostab valitsevat mõjuvõimu ja on seeläbi võimeline kontserni tulemusi muutma.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Alexander, D., Archer, S. (2014). International accounting/ financial reporting standards guide. United States of America: Wolters Kluwer.

Amendment to FRS 2 Accounting for Subsidiary Undertakings. Legal Changes. (2004).
<https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/Amendment-to-FRS-2-Accounting-for-Subsidiary-Under-File.pdf> (25.04.2015)

ARB 51: Consolidated Financial Statements.
http://www.fasb.org/jsp/FASB/Document_C/DocumentPage?cid=1176156418551&acceptedDisclaimer=true (10.04.2015)

ASC 810: A Consolidation Overview. / Koostaja GAAP Logic
<http://www.gaaplogic.com/asc-810-a-consolidation-overview/> (09.05.2015).

Camfferman, K., Zeff, S. A. (2007). Financial reporting and global capital markets. A history of the international accounting standards committee 1973-2000. New York: Oxford University press.

Casabona, P.A. (2005). The Concept of control in consolidated financial statements: convergence of U.S. and International accounting rules. – *Review of Business*, vol 26, issue 2.

Companies Act 2006.
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents> (25.04.2015)

Consolidated and other financial statements. Noncontrolling interests, combined financial statements, parent company financial statements and consolidating financial statements. (2014). /Koostaja; Ernst & Young LLP

Crampton, S.D., Dorofey, S., Kolb, S., Meyer-Hollatz, W. (2001). European Comparison: UK & Germany. The main differences between UK and Germany accounting practice. Deloitte & Touche.
http://www.iasplus.com/en/binary/dttdpubs/uk_ger.pdf (25.04.2015)

- Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2013/34/EL, 26. 06. 2013. - *Euroopa Liidu Teataja*, L 182/19.
- FASB Issues Revised Proposal on Consolidation. (26.03.2008). <http://corporate.findlaw.com/finance/fasb-issues-revised-proposal-on-consolidation.html> (01.05.2015)
- Financial Conduct Authority Handbook. (2015) / Koostaja Financial Conduct Authority. <http://fshandbook.info/FS/html/FCA> (25.04.2015)
- Forgeas, R. (2008). Is IFRS That Different From U.S. GAAP? <http://www.ifrs.com/overview/general/differences.html> (14.04.2015)
- FRS 2 Accounting for subsidiary Undertakings. Accounting Standards Board (1992). <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/ASB/Amendment-to-FRS-2-Accounting-for-Subsidiary-Under/FRS-2-Accounting-for-Subsidiary-Undertakings.aspx> (25.04.2015)
- Guide to Accounting for Variable Interest Entities. (2013). /Koostaja PricewaterhouseCoopers LLP. www.pwc.com/.../pdf/accounting-guides/pwc_variable_interest_2013.pdf (4.05.2015)
- Hea Raamatupidamistava. (1998). /Koostaja Eesti Vabariigi Raamatupidamise Toimkond. Tallinn: Pakett AS.
- IFRS 3 Business Combinations. <http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx> (23.03.2015)
- IFRS 10 Consolidated Financial Statements. <http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx> (23.03.2015).
- IFRS versus German GAAP (revised). Summary of similarities and differences. (2010). /Koostaja: PricewaterhouseCoopers AG. https://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/pdf/IFRS-vs-German-GAAP-Similarities-and-differences_final2.pdf (01.05.2015)
- International group accounting. Issues in European harmonization. (2014). /Koostajad S. J. Gray, A. G. Coenenberg, P. D. Gordon. Volume 37. New York: Routledge.
- Insight into IFRS. KPMG's practical guide to International Financial Reporting Standards. 11th Editiona 2014/15. /Koostaja KPMG IFRG Limited.
- Konkurentsiseadus. Vastu võetud Riigikogus 05.juunil 2001. a – RT I 2001, 56, 332; RT I, 30.12.2014, 15.
- Konsolideeritud aruandluse koostamine. Vastu võetud Eesti Vabariigi Raamatupidamise Toimkonna 7. juuni 2000.a. istungi protokolliline otsus nr 9-1. – RTL 2001, 59, 826.

- Krimpmann, A. (2015). Principles of Group Accounting under IFRS. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Lepmann, T. (1987) Definiitioonidele püstitatavaid nõudeid.
http://matdid.edu.ee/joomla/images/materjalid/artiklid/opialused/km14_tlepmann.pdf
 (24.03.2015)
- Manual of accounting– IFRS 2015. Volume 2. (2014)/ Koostaja PricewaterhouseCoopers LLP.
- Müller, V., Cardoso, I.R., Ienciu, A. I. (2010). Consolidation policy: present and the future approaches to the concept of control.
<https://ideas.repec.org/a/ora/journal/v1y2010i1p541-547.html> (19.03.2015)
- Need to know. IFRS 10. Consolidated financial statements. (2013) / Koostaja BDO IFR Advisory Limited.
<http://www.bdointernational.com/Services/Audit/IFRS/Need%20to%20Know/Documents/Need%20to%20Know%20-%20IFRS%2010%20%28print%29.pdf>
 (20.03.2015)
- Nobes, C. (2014 a) On The out-of-control definition of subsidiary.
- Nobes, C. (2014 b) The development of national and transnational regulation on the scope of consolidation. – *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol.27, Iss. 6, pp. 995-1025.
- Need to know. Consolidation – A single model would enhance information reported to investors. (2013). /Koostaja: PricewaterhouseCoopers LLP.
<http://www.pwc.com/us/en/cfodirect/publications/point-of-view/point-of-view-consolidation-single-model.jhtml> (25.04.2015)
- Raamatupidamise seadus. Vastu võetud Riigikogus 20.novembril 2002. a – RT I 2002, 102, 600; RT I, 13.03.2014, 50.
- RTJ 11 Äriühendused ning tütar- ja sidusettevõtete kajastamine. (2011). Raamatupidamise Toimkond. <http://easb.ee/index.php?id=1255>
- Seitsmes Nõukogu Direktiiv 83/349/EMÜ. ec.europa.eu/enlargement/ccvista/ee/3198310349-ee.doc (10.04.2015)
- Statement of Financial Accounting Standards No. 94 (1987).
http://www.fasb.org/jsp/FASB/Document_C/DocumentPage?cid=1218220128231&acceptedDisclaimer=true (11.05.2015)
- Stuart, R. (2014). U.S. GAAP vs. IFRS: Consolidation at glance.
<http://mcgladrey.com/content/dam/mcgladrey/pdf/consolidations-at-a-glance.pdf>
 (04.05.2015)

Äriseadustik. Vastu võetud Riigikogus 15.vebruaril 1995. a –
RT I 1995, 26, 355; RT I, 12.07.2014, 162.

US GAAP versus IFRS. (2013). /Koostaja: Ernst & Young LLP
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-US-GAAP-vs-IFRS-the-basics-2013/\\$FILE/EY-US-GAAP-vs-IFRS-the-basics-2013.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-US-GAAP-vs-IFRS-the-basics-2013/$FILE/EY-US-GAAP-vs-IFRS-the-basics-2013.pdf) (25.04.2015)

SUMMARY

CONTROL AND THE UNDERLYING CONCEPTS FOR DETERMINING CONTROL

Erle Uus

The purpose of consolidated financial statements is to give information to all existing and potential new investors. Based on the financial statements, the investors are able to analyse the cash flows, revenues etc. of the consolidation group as a whole. Therefore, it is important to understand why and how companies are included in the group.

The aim of this paper is to give an overview of control and the use of control in local laws and international standards. The paper examines the term's definitions and interpretations in laws and standards. The focus of this paper is on Estonian, German, United Kingdom and USA local laws and regulations and IFRS and European Union Directives.

The use of control varies in different concepts. However, it is important to understand what is the meaning of the control, because this is the main basis of consolidation. The definition of control is different in laws and regulations. In some cases, only majority of voting rights is considered enough for control, in other cases, the definition includes parent company's rights to variable return of the subsidiary or parent company's ability to name the majority of management team or directors.

The concept of control is used in Estonian Accounting Law, Commercial Code, Conciliation Act and Local GAAP. In some cases, the term is used to explain the consolidation group; however, the definition of the term is not included in the law. Many of the definitions include definition through each other. For example, the Estonian GAAP defines parent

company as a company with one or more subsidiaries. At the same time subsidiary is defined as a company under parent company's control.

Another problem in the Estonian laws and GAAP is the translation of the terms control and power into Estonian. The translations are differs through local laws, IFRS and European Directives translations. Therefore, not only the definitions should be harmonized, but also the translation.

On international level, both the IFRS and European Directives regulate consolidation. The first international standard to regulate consolidation was IAS 3. One of the main questions with IAS 3 was, whether to define subsidiary only through voting rights or should the definition include control over finance and business politics. In 1989, the standard was replaced with a new standard IAS 27 Consolidated Financial Statements and Accounting for Investments in Subsidiaries. In 2011, the IASB issued a new standard IFRS 10 Consolidated Financial Statements to regulate consolidation.

The standard IFRS 10 states, that investor controls and investee if it is exposed to, or has rights, to variable return and has the ability to affect those returns through its power over the investee. As it is shown, IFRS includes *de facto* rights rather than *de jure* rights when assessing control. In addition, FIRS includes a new term in its definition – power.

The standard IFRS 10 includes appendix B, which is a detailed application guide with examples on how to determine control.

In the European Union, the Seventh Directive regulated the consolidation of financial statements. In 2013, the European Council adopted a new directive. The new directive requires consolidation in case parent company has a voting majority in the subsidiary, has the right to appoint or remove a majority of the members of the administrative, management or supervisory body or has the right to exercise a dominant influence over the subsidiary.

In the USA ASC 810 Consolidation regulates consolidation. The regulation offers two methods for consolidation: majority of voting rights and Variable Interest model. In general, the first step in determining whether parent company has a controlling financial interest in a subsidiary is to establish the basis on which the subsidiary must be evaluated for control. This means, whether the consolidation determination should be based on ownership or its variable interests.

The local regulations of Germany and United Kingdom are much more in accordance with the IFRS and European Union Directives than the USA local regulations.

Consolidation of group accounts first appeared in accounting in the beginning on the 20th century. Germany was the first country to require consolidation; however, it was not mandatory until the law in 1965.

The concept of consolidation and control has changed throughout the century. Nevertheless, the definition of control is still not defined the same in different laws and regulations. This makes accounting and preparation of consolidated financial statements difficult. In addition, investors must first understand under which standards the financial statements are prepared, before analysing the results.

Therefore, it is important to harmonize the definition of control on international standards and in local laws and regulations, so the basis of consolidation would be the same and the reports could be more comparable.